

TAMPEREEN YLIOPISTO

Taloustieteiden laitos

Uuden tilintarkastuslain mukaisen raportoinnin muutokset ja muut keskeiset vaikutukset tilintarkastajan näkökulmasta

Taloustieteiden laitos,
Finanssivaltio ja julkisyhteisöjen
laskentatoimi
Pro Gradu-tutkielma
Marraskuu 2010
Ohjaaja: Lasse Oulasvirta

Markus Salonen

Tiivistelmä

Tampereen Yliopisto	Taloustieteen laitos; finanssihallinto julkisyhteisöjen laskentatoimi
Tekijä:	Markus Salonen
Tutkielman nimi:	Uuden tilintarkastuslain mukaisen raportoinnin muutokset ja muut keskeiset vaikutukset tilintarkastajan näkökulmasta
Pro gradu-tutkielma:	62 sivua ja 8 liitesivua
Aika:	Marraskuu 2010
Avainsanat:	Tilintarkastus, tilintarkastuslaki, tilintarkastajan raportointi, maallikkotilintarkastus, ISA- standardit

---

Uusi tilintarkastuslaki astui voimaan 1.7.2007. Se toi mukanaan suuria muutoksia tilintarkastajan raportointiin. Suurimmat muutokset raportoinnin osalta ovat tulleet tilintarkastuskertomukseen. Muita keskeisiä muutoksia ovat maallikkotilintarkastuksen lakkauttaminen ja pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuuden poistuminen. Myös ISA-standardit velvoittavat tilintarkastajaa hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. ISA-standardien tarkoituksena on ollut yhteismitallistaa tilintarkastusalaa. Tilintarkastuslain kokonaisuudistus perustuu tilintarkastuslakityöryhmän 2003 antamaan raporttiin sisältyviin ehdotuksiin sekä uuteen tilintarkastusdirektiiviin (2006/43/EY).

Tämän tutkielman tavoitteena on saada vastauksia siihen mitkä kohdat lakimuutoksesta olivat hyödyllisiä ja mitkä eivät ja siihen minkälaisia vaikutuksia lakimuutoksella on ollut tilintarkastajien työhön tilintarkastajien näkökulmasta.

Tutkielman empiirisessä osassa on haastateltu kolmea kokenutta tilintarkastajaa. Empiirisen tutkimuksen perusteella on johtopäätöksissä arvioitu uuden lain hyötyjä ja haittoja tilintarkastajan näkökulmasta. Tilintarkastajan näkökulmasta lakimuutos näyttäisi olevan onnistunut.

Uutta tilintarkastuslakia koskevat muutokset ovat vielä varsin tuoreita mikä heijastui myös tutkimuksen tuloksissa. Kun lakimuutoksesta on kulunut vasta kolme vuotta, saattaa olla liian aikaista arvioida lakimuutoksen lopullisia vaikutuksia.

Sisällys

1 JOHDANTO	5
1.1 Aihealueen esittely	5
1.2 Tutkimuksen tavoite ja tutkimusongelmat	7
1.3 Oletukset ja rajaukset.....	8
1.4 Keskeiset käsitteet	8
1.5 Käytettävät tutkimusmenetelmät.....	12
2. TILINTARKASTUKSEN TEORIA	13
2.1 Uusi tilintarkastuslaki	13
2.2 Hyvä tilintarkastustapa	17
2.3 Tilintarkastajan määritelmä	18
2.4 Tilintarkastajan yleinen kelpoisuus	19
2.5 Tilintarkastuksen tavoitteet.....	19
2.6 Tilintarkastusvelvollisuus	21
3 TILINTARKASTAJAN RAPORTOINTI	22
3.1 Tilintarkastajan raportointi.....	22
3.2 Vakio­muotoinen tilintarkastuskertomus	22
3.3 Mukautettu tilintarkastuskertomus	25
3.4 Tilintarkastuspöytäkirja	27
3.5 Tilintarkastajan tilinpäätösmerkintä	27
3.6 Muu tilintarkastajan raportointi.....	28
4 MUUT UUDEN LAIN KESKEISET VAIKUTUKSET	29
4.1 Maallikkotilintarkastus	29
4.2 Pienten yritysten tilintarkastus	30
4.3 ISA- Standardit.....	32
4.4 Yhteenveto teoreettiselle viitekehykselle	37

<u>5 TUTKIMUKSEN EMPIIRINEN OSUUS .....</u>	<u>40</u>
<u>5.1 Empiirisen tutkimusaineiston taustaa .....</u>	<u>40</u>
<u>5.2 Tutkimuksen toteutus .....</u>	<u>41</u>
<u>5.2.1 Aineiston kuvaus ja tulkinta .....</u>	<u>41</u>
<u>5.2.2 Tilintarkastajan raportoinnin muutokset .....</u>	<u>42</u>
<u>5.2.3 Lakiuudistuksen hyödyllisyys ja vaikutukset tilintarkastustyöhön .....</u>	<u>46</u>
<u>5.2.4 Maallikkotilintarkastuksesta luopumisen vaikutuksia .....</u>	<u>48</u>
<u>5.2.5 Pienten yritysten tilintarkastuksesta luopumisen hyödyt ja haitat .....</u>	<u>52</u>
<u>5.2.6 Isa-standardien vaikutukset tilintarkastajien työhön.....</u>	<u>56</u>
<u>6 KESKEISET TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET .....</u>	<u>58</u>
<u>LÄHTEET .....</u>	<u>63</u>
<u>LIITTEET .....</u>	<u>68</u>

1 JOHDANTO

1.1 Aihealueen esittely

Suomessa tilintarkastus on instituutiona varsin vanha, sillä tilintarkastustoiminnasta on viitteitä jo runsaan sadan vuoden ajalta. Yhteisö- ja säätiölaista johdetut tilintarkastusta koskevat säännökset koottiin yhteen ja tämän tuloksena Suomeen saatiin 1.1.1995 oma tilintarkastuslaki. Uusi 1.7.2007 voimaan astunut tilintarkastuslaki (459/2007) toi merkittäviä muutoksia vanhaan lakiin (936/1994). Muutoksen takana ovat liiketoiminnan sekä lainsäädännön alalla tapahtuneet kansalliset ja kansainväliset muutokset. (Blumme 2008, 21- 22, 25- 26.) Tilintarkastuslain kokonaisuudistus perustuu tilintarkastuslakityöryhmän 2003 antamaan raporttiin sisältyviin ehdotuksiin sekä uuteen tilintarkastusdirektiiviin (2006/43/EY). Uudella lailla tilintarkastajan raportointia koskevia säännöksiä muutettiin vastaamaan paremmin kansainvälistä käytäntöä.

Tilintarkastusdirektiivin täytäntöön panemiseksi lakiin otettiin uusia säännöksiä laadunvarmistuksesta, julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajaa koskevista lisävaatimuksista, valvontaelinten kokoonpanosta sekä kansainvälisestä valvontayhteistyöstä. Tilintarkastajan riippumattomuutta sekä hyväksymistä ja rekisteröintiä koskevia pykäläiä muutettiin vastaamaan direktiivin säännöksiä. Lisäksi tilintarkastuslakiin sisältyy kansallisesta muutostarpeesta lähtöisin olevia muutoksia muun muassa lain soveltamisalaan, pienten yhteisöjen tilintarkastukseen sekä rangaistusseuraamuksiin. Lakisäateistä tilintarkastusta voidaan myös kuvata toiminnaksi, joka muodostuu kaikesta tilintarkastajan suorittamasta sellaisesta työstä, jonka perusteella hän pystyy antamaan tilintarkastuskertomuksen ja muut laissa säädetyt raportit. (Horsmanheimo- Steiner 2008, 21.) Tilintarkastajaksi voidaan jatkossa valita vain laissa tarkoitetulla tavalla hyväksytyt tilintarkastajat. Pienimmät yhteisöt yhdistyksiä lukuun ottamatta on vapautettu lakisäateisestä tilintarkastusvelvoitteesta. Tämän vastineeksi yhteisölaeissa säädetään vähemmistön oikeudesta vaatia tilintarkastajan valitsemista. Laki tulivat voimaan 1.7.2007. (www.tem.fi)

Uutta tilintarkastusdirektiiviä pidetään tilintarkastuksen kannalta tärkeimpänä Euroopan yhteisöjen säädöksenä. Sen tavoitteena on tilinpäätöksen uskottavuuden ja luotettavuuden varmistaminen. (Horsmanheimo & Steiner, 2008, 133.) Uusi direktiivi vaikutti monin tavoin Suomen lainsäädäntöön. Pääosin se pantiin jo täytäntöön Suomen tilintarkastuksen lakiuudistuksella, joten sen tärkein säädös on vuonna 2007 voimaan tullut tilintarkastuslaki (457/2007). Direktiivi sisältää asioita, jotka ovat sisältyneet Suomen lainsäädäntöön ja asioita, joita tarkennettiin uudessa tilintarkastuslaissa, sekä kolmantena asioita, jotka otettiin mukaan uuteen vuoden 2007 tilintarkastuslakiin (Horsmanheimo & Steiner 2008, 138).

Tilintarkastus on lailla ja muilla säännöksillä säänneltyä toimintaa. Tilintarkastuskertomuksen sisältöä koskevat lain säännökset ovat olennaisesti erilaiset kuin vanhassa laissa. Suomessa tilintarkastusta ohjaa myös hyvä tilintarkastustapa. Tilintarkastusta sääntelevistä lähteistä suurinta roolia näyttelevät tilintarkastusalan standardit ja suositukset, jotka ovat suomessa KHT-yhdistyksen antamia ohjeita tilintarkastajalle. KHT-yhdistyksen antamat tilintarkastusalan suositukset perustuvat IFAC: in (International Federation of Accountants) standardeihin, jotka on mukautettu suomalaisen lainsäädäntöön ja olosuhteisiin sopivaksi. Suositukset eivät ole sanatarkkoja käännöksiä IFAC: in standardeista (International Standards on Auditing). Suositusten ja standardien velvoittavuudessa ei ole eroa, mutta vanhat standardit ja suositukset poistuvat käytöstä aina sitä mukaan kun uusia standardeja käännetään ja hyväksytään. (Horsmanheimo- Steiner 2008, 151.)

Uutta tilintarkastuskertomusta koskevat säännökset perustuvat pitkälti vakiohuotoista tilintarkastuskertomusta koskevaan ISA 700-standardiin ja mukautettua tilintarkastuskertomusta koskevaan ISA 701-standardiin. Tilintarkastaja antaa esimerkiksi osakeyhtiössä lausunnot tilinpäätöksen vahvistamiskelpoisuudesta, vastuuvapaudesta ja varojen jaosta vain siinä tapauksessa, että niissä on jotain huomauttamista. Tilintarkastuskertomukseen ei enää sisällytetä muistutusta eikä täydentäviä tietoja. Edelleen tilintarkastajan on kuitenkin huomautettava, jos vastuuvollinen on syyllistynyt vahingonkorvausvelvollisuuden todennäköisesti perustavaan tekoon tai laiminlyöntiin,

rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä. Tilintarkastuskertomuksessa on ilmoitettava, mitä tilinpäätössäännöstä tilinpäätöksen laatimisessa on noudatettu ja kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamisesta tilintarkastuksessa. Kertomukseen on lisäksi sisällytettävä lausunto antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta ja ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia. Lausunto voi olla vakiomuotoinen, ehdollinen (”edellyttäen, että ...”) tai kielteinen. Tilintarkastaja voi myös kertomuksessaan tarvittaessa ilmoittaa, ettei katso voivansa antaa mitään lausuntoa. (Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459.)

Lakiuudistus muutti merkittävästi tilintarkastajan raportointia, poisti pienten toimijoiden tilintarkastus velvollisuuden ja teki maallikkotilintarkastajista tarpeettomia. Mielenkiintoinen kysymys kuuluukin, miten se on vaikuttanut tilintarkastajan työhön tilintarkastajan näkökulmasta.

1.2 Tutkimuksen tavoite ja tutkimusongelmat

Tutkimustyön aloittamisen lähtökohtana voidaan pitää tutkimuskysymystä, johon tutkimus pyrkii etsimään vastauksia. Tutkimuksen onnistumisen kannalta ensiarvoisen tärkeää on tutkimusongelman muotoilu ja asettaminen. (Hirsjärvi, Liikanen, Remes & Sajavaara 1993, 26- 27.) Työn tarkoitus on tutkia kuinka uusi tilintarkastuslaki vaikuttaa tilintarkastajan työhön, raportointiin ja työmäärään ja minkälaisia muutoksia se niihin tuo. Tutkimuksella pyritään myös selvittämään maallikkotilintarkastuksesta luopumisesta ja pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuuden päättymisestä aiheutuvista vaikutuksista sekä tarkastellaan kansainvälisten ISA- standardien mukanaan tuomia vaikutuksia.

Teoreettisena viitekehyksenä pohditaan tilintarkastuksen keskeisiä tavoitteita, tilintarkastajan määritelmää, uutta tilintarkastuslakia, tilintarkastajan kelpoisuutta, hyvää tilintarkastustapaa ja tilintarkastusvelvollisuutta. Lisäksi teoriassa pureudutaan syvemmin uuden lain mukaiseen raportoinnin eri muotoihin, maallikkotilintarkastuksen murrokseen, pienten yritysten tilintarkastukseen ja kansainvälisiin ISA- standardeihin.

Tutkimusongelma voidaan muotoilla seuraavaan kysymykseen:

Uuden tilintarkastuslain mukaisen raportoinnin muutokset ja muut keskeiset vaikutukset tilintarkastajan näkökulmasta?

1.3 Oletukset ja rajaukset

Tutkimukseni rajautuu uuteen tilintarkastuslakiin ja uuden lain mukanaan tuomiin muutoksiin. Tutkimuksella pyritään myös selvittämään maallikkotilintarkastuksesta ja pienten yritysten tarkastamisesta luopumisen hyötyjä ja haittoja sekä ISA- standardien vaikutusta tilintarkastajan työhön. Tilintarkastajan raportointi käsittää tilinpäätösmerkinnän, tilintarkastuskertomuksen tilintarkastuspöytäkirjan sekä tilintarkastajan työpaperit. Haastatteluiden avulla pyrin selvittämään avulla, kuinka tilintarkastajat näkevät uudistetun tilintarkastajan raportoinnin sekä miten uusi laki on vaikuttanut tilintarkastajan työhön. Lisäksi tutkin maallikkotarkastuksesta ja pienten yritysten tarkastamisesta luopumisen hyötyjä ja haittoja ja ISA- standardien vaikutuksia tilintarkastajan työhön Suomessa. Rajaan tutkimukseni edellä mainittuihin seikkoihin, mutta kokonaisuuden ymmärtämiseksi käsittelen tilintarkastusta myös yleisellä tasolla.

1.4 Keskeiset käsitteet

Tilintarkastuskertomus

Tilintarkastuskertomus on julkinen asiakirja, jonka jäljennös on liitettävä rekisteröitäväksi annettavaan ja muuten julkaistavaan tilinpäätökseen ja toimintakertomukseen (Tilintarkastus Revision 1/2007, 8). Tilintarkastuskertomukset jaetaan sisältönsä perusteella vakimuotoisiin ja mukautettuihin kertomuksiin. Tilintarkastaja voi myös kieltäytyä antamasta kertomusta. (Tilintarkastus Revision 1/2007, 9).

Vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus

Vakiomuotoisessa tilintarkastuskertomuksessa tulee olla:

- Tarkastuskohteen yksilöinti eli siis yhteisö tai säätiö, jonka tilinpäätös on tarkastettu;
- Tieto tilinpäätössäännöstöstä, jota noudattaen tilinpäätös on laadittu;
- Ilmoitus kansainvälisten tilintarkastusnormien noudattamisesta;
- Lausunto siitä, että antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaan oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta;
- Ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia;
- Päiväys ja allekirjoitus.

(Tilintarkastus Revision 1/2007, 9.)

Malli vakiomuotoisesta tilintarkastuskertomuksesta löytyy tämän tutkimuksen liitteistä.

Mukautettu tilintarkastuskertomus

Tilintarkastuskertomus on aina mukautettu, jos se ei ole vakiomuotoinen. Tilintarkastuskertomuksesta mukautetun tekee, jos siinä huomautetaan jonkun vastuuvollisen ja joidenkin vastuuvollisten syyllistymisestä tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan. Tai jos joku vastuuvollinen syyllistyy yhteisöä tai säätiötä koskevan lain taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestyksen, yhtiösopimuksen tai sääntöjen vastaiseen tekoon tai laiminlyöntiin. (Tilintarkastus Revision 1/2007, 11.) Lisäksi tilintarkastuskertomus on mukautettu, jos siinä tilintarkastajan tilinpäätöstietojen oikeellisuutta, riittävyttä tai tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen ristiriidattomuutta koskeva lausunto on ehdollinen, kielteinen taikka tilintarkastaja ei kyseistä lausuntoa anna. (Tilintarkastus Revision 1/2007, 11.)

Tilintarkastuspöytäkirja

Sekä vuoden 2007 tilintarkastuslain että hallituksen vuonna 2006 tekemän esityksen (HE 194/2006) mukaan tilintarkastuspöytäkirjassa voi esittää yhteisön tai säätiön hallitukselle,

hallintoneuvostolle, toimitusjohtajalle ja muulle vastuuvolliselle huomautuksia sellaisista seikoista, joita ei esitetä tilintarkastuskertomuksessa. Pöytäkirja annetaan yhteisön tai säätiön hallitukselle, jonka on käsiteltävä pöytäkirja viipymättä. Vaikka tilintarkastuspöytäkirja usein laaditaan tilinpäätöksen tarkastuksen yhteydessä, se ei ole julkinen asiakirja, joten siihen ei voi esimerkiksi viitata tilintarkastuskertomuksessa. (Tilintarkastus Revision 1/2007, 12.)

Tilintarkastusmuistio

Etenkin tilikauden aikana suoritetusta tilintarkastuksesta laaditaan useimmiten tarkastuskerta- tai tarkastuskohtaisesti ao. vastuuvolliselle tarkoitettu kirjallinen raportti. Raportista käytetään nimitystä tilintarkastusmuistio. Vaikka ne ovat vapaamuotoisia ja niiden rakenne ja sisältö pitkälti määräytyvät tarkastustehtävän mukaan, on niiden perusrakenne kuitenkin yleensä pitkälti samankaltainen. (Tilintarkastus Revision 1/2007, 12.)

Tilintarkastusmuistiossa tai vastaavassa on:

- Yksilöity tilintarkastuskohde ja tarkastuksen tavoite;
- Kerrottu, kuka tai ketkä tarkastuksen ovat suorittaneet;
- Kuvattu tarkastustyö, ts. milloin ja millaisin menetelmin tarkastus on suoritettu;
- Kuvattu tarkastushavainnot;
- Esitetty johtopäätökset ja mahdolliset toimenpidesuosituks.

Suullinen raportointi

Ennen raportin viimeistelyä on tilintarkastajan usein aiheellista keskustella asianomaisten vastuuhenkilöiden kanssa tilintarkastajan tekemistä havainnoista ja johtopäätöksistä sekä myös mahdollisista toimenpidesuorituksista. Raporttia luovutettaessa on monesti monen muun tyyppisen raportin luovutuksessa käytetyn menettelyn mukaisesti perusteltua esitellä raportin pääkohdat. Myös monet esimerkiksi tilinpäätösluonnoksen vähäiset virheellisyydet on luontevaa saattaa laatijoiden tietoon suullisesti. Tilintarkastusmuistiota käytetään, koska

pienimpiä virheitä ei ole tarkoituksenmukaista tuoda esille tilintarkastuskertomuksessa. (Tilintarkastus Revision 1/2007, 13.)

Tilinpäätösmerkintä

Kun tilintarkastus on tehty, tilintarkastajan on tehtävä siitä tilinpäätökseen merkintä, jossa viitataan tilintarkastuskertomukseen (TTL 13.4. 459/2007, 14§).

Tilintarkastajan työpaperit

KHT- yhdistyksen antaman suosituksen mukaisesti tilintarkastajan työpapereilla tarkoitetaan kaikkia niitä asiapapereita, jotka tilintarkastaja laatii tai hankkii käyttöönsä. Kun työpaperit siis laaditaan tai hankitaan tilintarkastajan omaan käyttöön, eivätkä ne ole mitään osin tarkoitettu julkaistaviksi tai muille annettaviksi. Niihin eivät kuulu tilintarkastuskertomus, tilintarkastuspöytäkirja tai asiakkaalle, viranomaiselle, tuomioistuimelle jne. annettavat muut asiakirjat, vaikka ne ovatkin tilintarkastajan laatimia. (Riistama, 1999, 312- 313.)

Maallikkotilintarkastus

Voidaan puhua myös ei-ammattimaisesta tilintarkastuksesta, koska maallikkotilintarkastajat eivät ole suorittaneet tilintarkastajatutkintoa (TTL 936/1994, 3§). Heitä eivät alan standardit ja suositukset koske. 1.7.2007 voimaan tulleen tilintarkastuslain mukaan maallikkotilintarkastus poistuu vuoden 2011 aikana, joten viimeiset maallikoiden tekemät tarkastukset tapahtuvat keväällä 2012. (Korkeamäki 2008, 27- 28.)

Pienet yritykset

Jollei muualla laissa toisin säädetä, tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta yhteisössä, jossa sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on täyttynyt enintään yksi seuraavista edellytyksistä:

- Taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa;
- Liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa;
- Palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä.

Tilintarkastaja on kuitenkin aina valittava yhteisössä, jonka pääasiallisena toimialana on arvopapereiden omistaminen ja hallinta ja jolla on kirjanpitolain tarkoittama huomattava vaikutusvalta toisen kirjanpitovelvollisen liiketoiminnan tai rahoituksen johtamisessa. (TTL 2007/459, 2§.)

ISA- Standardit

Tilintarkastuslaissa mainituilla kansainvälisillä tilintarkastusstandardeilla tarkoitetaan ISA-standardeja (International Standards on Auditing, ISA). Ne on antanut IFAC (International Federation of Accountants), joka on laskentatoimen ammattihenkilöiden kansainvälinen kattojärjestö. Suomessa IFAC:iin kuuluu tilintarkastajien KHT- yhdistys- Föreningen CGR ry ja HTM-tilintarkastajat ry. IFAC:in yhtenä tehtävänä on laatia standardeja, joita sovelletaan tilintarkastuksessa. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 82.)

1.5 Käytettävät tutkimusmenetelmät

Tutkimus on jaettu kahteen osaan, joita ovat teoriaosa ja empiriaosa. Teoriaosa toteutettiin käymällä läpi aiheeseen liittyvää kirjallisuutta, artikkeleita, lakeja, säädöksiä sekä käytäntöjä. Tämä auttaa muodostamaan kokonaiskuvan aihepiiristä. Empiriaosuuden toteutin kvalitatiivisena teemahaastattelu tutkimuksena. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä. Puolistrukturoidulle haastattelulle on ominaista että jokin haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon, mutta ei kuitenkaan kaikkia. Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin aihepiireihin. Teemahaastattelulle on myös ominaista, että haastateltavat ovat kokeneet tietynlaisen tilanteen. Haastattelu suunnataan siis tutkittavien henkilöiden subjektiivisiin kokemuksiin ja sillä voidaan tutkia yksilön ajatuksia, tunteita ja kokemuksia ja myös sanatonta kokemustietoa. Siinä korostuu haastateltavien omat elämykset ja kokemukset. Teemahaastattelu tuo tutkittavien äänen kuuluviin ja se voi olla joko kvalitatiivinen tai kvantitatiivinen. (Hirsjärvi- Hurme 2001, 47- 48.)

Tutkimukseni perustuu tilintarkastuksesta kirjoitettuun teoriaan aiheen kirjallisuudesta ja tieteellisistä artikkeleista sekä kolmen eri tilintarkastaja haastattelusta. Haastattelu on

ainutlaatuinen tiedonkeruumenetelmä siitä syystä että siinä ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan henkilön kanssa (Hirsjärvi, ym. 2007, 199). Haastattelu on usein ainoa keino kerätä ihmisten asioille antamia merkityksiä ja tulkintoja. Vaikka haastattelija kuulisi kuukausien ajan erilaisia mielipiteitä ja ajatuksia, voi hän silti osua harhaan jos hän ei varmista tulkintojaan haastattelemalla. Haastattelujen haittana voidaan pitää sitä että ne tarjoavat epäsuoraa tietoa. Haastattelun avulla on mahdollista saada selville haastattelijan itsensä rekonstruoiman käsityksen, ei kuitenkaan välttämättä itse asiaa. (Koskinen, Alasuutari & Peltonen 2005, 107- 108.)

Tutkimusmenetelmänä haastattelu mahdollistaa tutkittavan aihealueen tietojen syventämisen ja tarkempien vastauksien saamisen aihealueen ollessa vähän kartoitettu, uusi ja moniulotteinen. Toisaalta haastattelussa vaarana voi olla, että haastattelija ei ole riittävän kokenut, esitetyt kysymykset ovat liian johdattelevia tai että haastattelussa saatuja vastauksia ei osata tulkita oikealla tavalla. Haastateltava voi myös pyrkiä antamaan sosiaalisesti hyväksyttäviä vastauksia, jotka eivät välttämättä anna oikeaa kuvaa tutkimuskohteesta tai asiasta. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 35.)

2. TILINTARKASTUKSEN TEORIA

2.1 Uusi tilintarkastuslaki

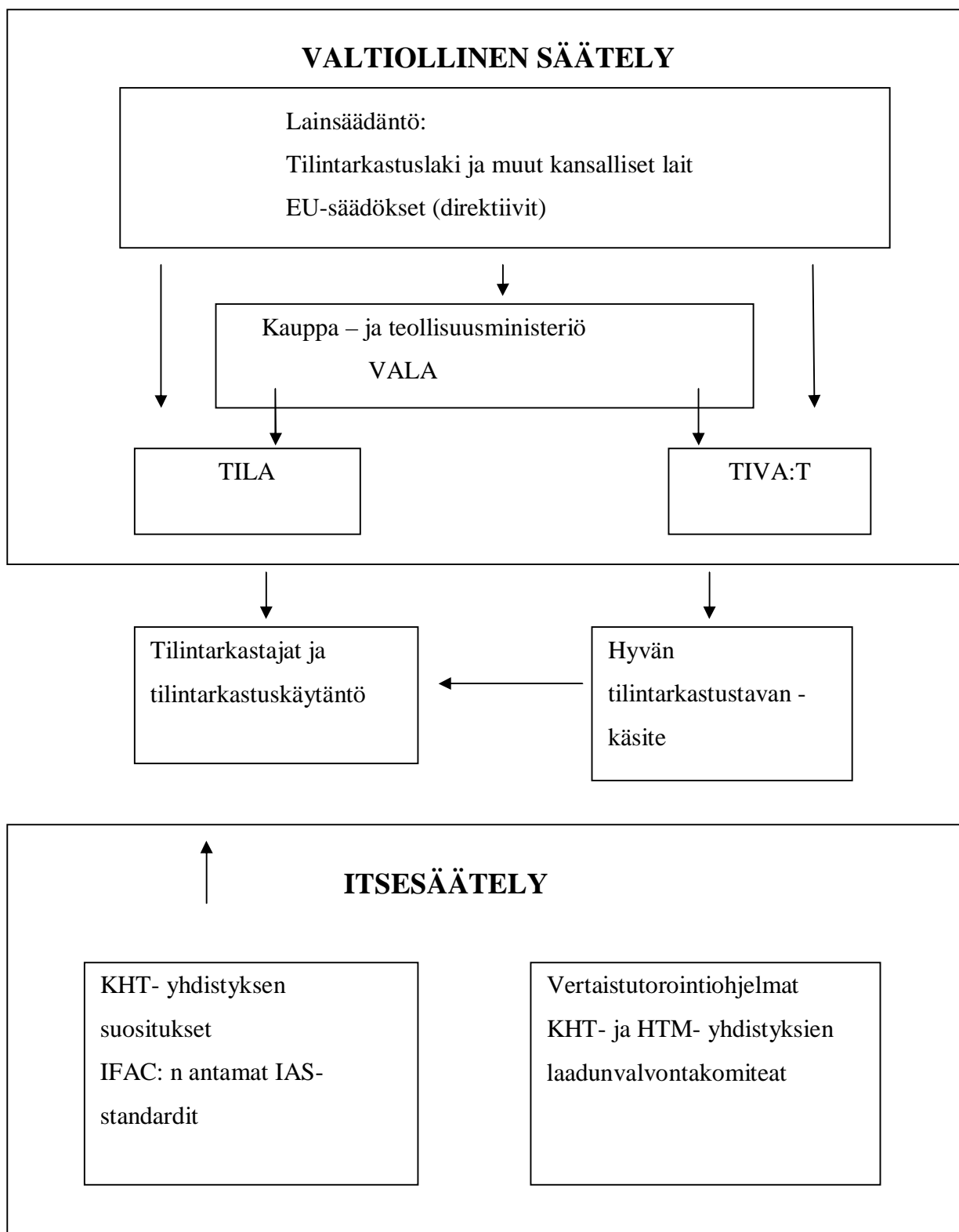
Kun uusi tilintarkastuslaki astui voimaan 1.7.2007, lain perimmäinen tarkoitus oli, että tilintarkastaja lausuu vain niistä seikoista, joista tilintarkastuslaki häntä velvoittaa lausumaan eli lähtökohtaisesti tilinpäätöksen oikeista ja riittävistä tiedoista ja mahdollisesta toimintakertomuksen yhdenmukaisesta muun tilinpäätösinformaation kanssa, jos sellainen on laadittu. Vanhan lain mukaiset lausunnot tilinpäätöksen vahvistamisesta, vastuuvapauksista tilivelvolliselle ja tuloksen käsittelystä oli määrä jäädä pois uuden lain voimaan astumisen myötä. Valtion tilintarkastuslautakunnan mukaan hyvän

tilintarkastustavan vähimmäisvaatimuksiin eivät lähtökohtaisesti kuulu tilintarkastajan tilintarkastuskertomuksen lausumat tilinpäätöksen vahvistamisesta, vastuuvapauden myöntämisestä tai hallituksen esityksestä varojenjaoksi. Kuitenkin kannanoton mukaan ei kuitenkaan ole esteenä sille, että tilintarkastaja sopii kirjanpitovelvollisen hallituksen tai mikäli kirjanpitovelvollisella on tarkastusvaliokunta tai muu vastaava elin, että lausuu näistä seikoista. (Tilintarkastus Revision 5/2009, 74.)

Valtion tilintarkastuslautakunnan kannanotto saattaa johtaa siihen, että kansallisista lausunnoista aiheutuva kirjava ja sekaannusta aikaan saava käytäntö jatkuu maassamme pitkään ja erityisesti ulkomaalaisten sijoittajien on vaikea ymmärtää kahdenmallisia kertomuksia (Tilintarkastus Revision 5/2009, 75). Maallikkotilintarkastukset säilytetään ennallaan vuoden 2011 loppuun (Tilintarkastus Revision 1/2007, 7). Yhdistykset rajattiin tilintarkastuslain ulkopuolelle ja niiden tulee jatkossakin noudattaa vanhaa tilintarkastuslakia (Tilintarkastus Revision 1/2007, 7).

Tilintarkastuslaki velvoittaa tilintarkastajia laatimaan raportit tilintarkastustehtävässään. Lain velvoittamia raportteja ovat tilinpäätösmerkintä, tilintarkastuskertomus ja tilintarkastuspöytäkirja (TTL 2007/459, 14- 16 §). Tilintarkastuslaissa on havaittavissa kansainvälisten käytäntöjen tulo myös meille (Tilisanomat 2/2007, 37). Tilintarkastuslakiin on otettu ne säännökset, joiden mukaan tilintarkastuksessa on noudatettava kansainvälisiä tilintarkastusnormistoja. Suomalainen yrityskoko huomioon ottaen nämä normit ovat monessa tapauksessa liian raskaat. Näyttäisikin siltä, että nämä normit on luotu yrityksille, jotka ovat selkeästi suomalaisia yrityksiä suurempia. (Tilisanomat 2/2007, 37.)

Kuviossa 1 on esitelty valtiollinen sääntely tilintarkastuksen osalta. Sääntely ympäristö jakautuu valtiolliseen sääntelyyn ja ammattikunnan itsesääntelyyn. Lakina noudatetaan uusinta tilintarkastuslakia, jonka taustalla on ollut vahvasti EU: n säädökset ja direktiivit.

Kuvio 1: Tilintarkastuksen valtiollinen sääteily ja itsesääteily Suomessa. (Niemi & Sundgren 2008, 86).

Kauppa- ja teollisuusministeriön yhteydessä toimivan valtion tilintarkastus lautakunnan (Vala) tehtävänä on:

- Antaa ohjeita ja lausuntoja tilintarkastuslain ja sen nojalla annetun asetuksen soveltamisesta;
- Tehdä esityksiä ja aloitteita tilintarkastusta koskevien säännösten kehittämistä;
- Huolehtia tilintarkastuksen yleisestä ohjauksesta, kehittämistä ja valvonnasta sekä muista tässä laissa sille säädetyistä tehtävistä;
- Hyväksyä KHT-tilintarkastajat ja KHT-yhteisöt.

Keskuskaupakamarin tilintarkastuslautakunnan (Tila) tehtävänä on:

- Valvoa KHT-tilintarkastajien ja KHT-yhteisöjen hyväksymisen edellytyksien säilymistä;
- Ylläpitää ja kehittää hyväksytyjen tilintarkastajien hyväksymis- ja valvontajärjestelmää;
- Ylläpitää ja kehittää HTM- ja KHT-tutkintoja;
- Käsitellä kaupakamarien tilintarkastusvaliokuntien päätöksiä koskevia oikaisuvaatimuksia.

Tilintarkastuslautakunta voi antaa hyväksytylle tilintarkastajalle varoituksen tai huomautuksen tai tehdä esityksen valtion tilintarkastuslautakunnalle tilintarkastajan hyväksymisen peruuttamiseksi.

Kaupakamarien tilintarkastusvaliokuntien (Tivat) tehtävänä on ko. kaupakamarin toiminta-alueella:

- Hyväksyä HTM-tilintarkastajat ja HTM-yhteisöt;
- Valvoa HTM-tilintarkastajien ja HTM-yhteisöjen hyväksymisen edellytyksien säilymistä.

Ammattikunnan itsesäätelyn kautta ovat muodostuneet KHT-yhdistyksen suositukset hyväksi tilintarkastustavaksi. KHT-yhdistyksen antaa vuosittain uusia suosituksia. Tilintarkastajat itse luovat tilintarkastuskäytäntöjä omalla toiminnallaan. KHT- ja HTM-yhdistysten laadunvalvontakomiteat valvovat tilintarkastajien suorittaman työn laatua.(www.htm.fi.)

2.2 Hyvä tilintarkastustapa

Hyvä tilintarkastustapa on kaikkia tilintarkastajia sitova yleinen normi, joka riippuu ensisijaisesti tilintarkastajien keskuudesta kulloinkin vallitsevasta käsityksestä. Hyvää tilintarkastustapaa Suomessa valvoo KHT- yhdistys. Tilintarkastajan on suoritettava tilintarkastuslaissa tarkoitetut tehtävät ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja huolellisesti yleinen etu huomioon ottaen. (www.deloitte.fi.) Tilintarkastajan ammatillinen uskottavuus rakentuu tilinpäätösraportointia ja tilintarkastusta koskevien lakien, ohjeiden ja suoritusten tuntemiselle ja kyvyille tilannekohtaisesti tulkita näitä määräyksiä ja ohjeita (Tilintarkastus Revision 3/2009, 49). Tyypillisesti riippumattomuuden tai objektiivisuuden nähdään vaikuttaneen tilintarkastajan raportointiin. Lain mukaan tilintarkastaja ei voi vastaanottaa toimeksiantoa, jos edellytykset riippumattomaan toimintaan eivät ole olemassa. Tilintarkastajan on siis itse arvioitava ovatko nämä edellytykset olemassa. (Tilintarkastus Revision 3/2009, 48.) Riippumattomuutta pidetään tärkeimpänä tilintarkastuksen kulmakivenä (Arens & Loebbecke 2000, 86). Hyvää tilintarkastustapaa voidaan pitää tilintarkastusalalla tilintarkastajan toimintaa ohjaavana tapanormistona.

Myös muilla liiketoiminnan aloilla vallitsee omat hyvään toimintatapaan perustuvat normistonsa ja hyvä tilintarkastustapa voidaankin rinnastaa esimerkiksi hyvään asianajajatapaan tai hyvään kirjanpitoon. Normistot auttavat palvelujen käyttäjiä ja muita sidosryhmiä arvioimaan palvelujen sisältöä, laatua ja sitä, onko palvelun tarjoaja toiminut oikealla ja asianmukaisella tavalla. Tilintarkastus on kustannustehokas tapa varmentaa tilinpäätösinformaatio, kun tilinpäätöksestä kiinnostuneiden välillä vallitsee riittävä yhteisymmärrys tilintarkastuksen pelisäännöistä. (Horsmanheimo ym. 2007, 140.) Tilintarkastuksen tavoite ja kohde määrätään laissa, mutta se, miten tarkastus tulee tehdä,

jää ammattikunnan itsensä mietittäväksi. Näistä ratkaisuista ja käytännön ohjeista muodostuu hyvätilintarkastustapa, joka kattaa suuren osan tilintarkastuksen pelisäännöistä. (Tilintarkastus Revision 3/2009, 47.) Keskuskaupakamarin tilintarkastuslautakunta TILA osaltaan valvoo, että tilintarkastajat noudattavat näitä pelisääntöjä ja siten valvovana viranomaisena se tulkinnallaan keskeisesti vaikuttaa ammattikunnan käsitykseen hyvästä tilintarkastustavasta (Tilintarkastus Revision 3/2009, 47). Raportointia koskevissa ratkaisuissa TILA on kiinnittänyt huomiota seuraaviin seikkoihin:

- Tilintarkastajan tulee raportoida selkeästi ja ymmärrettävästi siten, että hänen käsityksensä sekä perustelut ovat yksiselitteiset;
- Kannanottojen pitää olla neutraaleja ja raportoinnissa on otettava huomioon tehtävän luonne ja tarkoitus erityisesti silloin, kun kyse ei ole lakisääteisestä tilintarkastuksesta. (Tilintarkastus Revision 3/2009, 47.)

Uusi tilintarkastuslaki toi merkittäviä muutoksia myös hyvää tilintarkastustapaa koskevaan sääntelyyn. Vanhassa tilintarkastuslaissa hyvän tilintarkastustavan sisältö esitettiin tilintarkastuksen sisältöä sääntelevässä 4 luvussa. Uudessa tilintarkastuslaissa hyvän tilintarkastustavan sääntely on jaettu kahteen eri pykälään. Tilintarkastuksen sisältöä koskevassa 3 luvussa ovat säännökset kansainvälisistä tilintarkastusstandardeista (TTL 13 §) ja tilintarkastajaa koskevia muita säännöksiä käsittelevä 4 luku sisältää säännökset hyvän tilintarkastustavan velvoittavuudesta (TTL 22 §). Hyvää tilintarkastustapaa koskevat säännökset ovat luonteeltaan yleissäännöksiä ja ne määrittävät hyvän tilintarkastustavan olevan keskeinen tilintarkastajan toimintaa ohjaava normisto. (Horsmanheimo ym. 2007, 139.)

2.3 Tilintarkastajan määritelmä

Tilintarkastajalla tarkoitetaan TTL: n 30 tai 31§:n mukaisesti hyväksyttyä luonnollista henkilöä tai 33 tai 34§:n mukaisesti hyväksyttyä yhteisöä. Kysymys on luonnollisista henkilöistä ja oikeushenkilöistä, jotka täyttävät tilintarkastuslain hyväksymisvaatimukset ja jotka on hyväksytty tilintarkastajiksi ja rekisteröity tilintarkastuslain mukaisesti. Myös

ETA-valtioissa hyväksytyt tilintarkastajat täyttävät tämän määritelmän, jos heidät hyväksytään ja rekisteröidään edellä mainittujen säännösten mukaisesti. He eivät eroa Suomessa TTL 30:1 ja 31:1§:n pääsäännön mukaan hyväksytyistä tilintarkastajista. (Horsmanheimo, 2007, 38.)

2.4 Tilintarkastajan yleinen kelpoisuus

Tilintarkastuslain (459/2007) 3 § määrittelee tilintarkastajan yleistä kelpoisuutta. Suomessa tilintarkastajat hyväksyy ja heidän toimintaansa valvoo Keskuskauppakamari (Riistama 2000, 49). Tilintarkastuslain 2 §:n mukaan KHT-tilintarkastajalla tarkoitetaan Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan hyväksymää tilintarkastajaa tai KHT-yhteisöä ja HTM-tilintarkastajalla tarkoitetaan kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan hyväksymää tilintarkastajaa tai HTM-yhteisöä.

Tilintarkastajan kelpoisuusedellytysten mukaan tilintarkastajan tulee olla siviilioikeudellisesti täysivaltainen henkilö. Tilintarkastaja ei saa olla vajaavaltainen eli alaikäinen (alle 18-vuotias) tai vajaavaltaiseksi julistettu 18 vuotta täyttänyt henkilö. Tilintarkastaja ei myöskään saa olla ajautunut konkurssiin tai liiketoimintakieltoon. Lisäksi vähintään yhdellä tilintarkastajaksi valitulla luonnollisella henkilöllä tulee olla asuinpaikka ETA-valtiossa. (Alakare & ym. 2008, 37.)

2.5 Tilintarkastuksen tavoitteet

Tilintarkastajan keskeisiä tavoitteita ovat luottamus, ammatillisuus, palvelun laatu ja luotettavuus (KHT-yhdistys, 2005, 695). Tilintarkastuksen tavoitteena voidaan pitää sitä, että tilintarkastaja tarkastaa hyvää tilintarkastustapaa noudattaen tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen ja hallinnon. Näiden perusteella tilintarkastaja tekee tilintarkastuslain 14 §:n mukaisen tilinpäätösmerkinnän. Tilinpäätösmerkinnällä tilintarkastaja todentaa sen, että tilintarkastus on suoritettu, tarkastuksen kohteena on ollut kyseinen tilinpäätös ja toimintakertomus sekä sen, että tilintarkastuskertomus on annettu. (Horsmanheimo, Steiner, 2008, 327.)

Yksi tilintarkastuksen tavoitteista on, että tilintarkastaja pystyy antamaan lausunnon, onko tilinpäätös sekä toimintakertomus laadittu kaikilta olennaisilta osilta voimassa olevien säännösten mukaisesti ja onko niissä kirjanpitolain tarkoittamalla tavalla oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Lisäksi tilintarkastajan tulee suorittaa myös hallinnon tarkastus. Hallinnon tarkastuksen tavoitteena on ottaa selvää vastuuvollisten toiminnan lainmukaisuudesta ko. yhteisöainsäädännön säännösten perusteella. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2006, 13.) American Accounting Association (AAA) määrittää tilintarkastuksen järjestelmälliseksi tapahtumasarjaksi, jonka tarkoituksena on tilintarkastajasta riippumattomalla, objektiivisella tavalla kerätä näyttöä taloudenhoidon toimia ja tapahtumia koskevien tietojen totuudellisuudesta ja arvottaa sitä sekä selvittää, miten nämä tiedot vastaavat niiden esittämiseksi asetettuja tavoitteita sekä viestii tuloksista niistä kiinnostuneille. (Dunn 1996, 7.)

Yleisö odottaa aina tilintarkastajien huomaavan petokset ja raportoivan niistä, kun taas tilintarkastajat eivät hyväksy petosten etsimistä ensisijaiseksi tehtäväkseen (Papadakis 2003, 6). Tilintarkastajan ensisijainen tehtävä ei kuitenkaan ole etsiä virheitä ja väärinkäytöksiä, vaan niiden estäminen kuuluu ensisijaisesti johdon tehtäviin (Saarinen 2005, 5). Flintin (1988, 14) mukaan tilintarkastus tuleekin nähdä koko yhteiskuntaa palvelevana tehtävänä, jolloin tarkastuksesta saatava hyöty määrittää kokonaan sen arvon (Flint 1988, 14- 17).

Tilintarkastukseen liittyy myös tilintarkastusriski. Tilintarkastusriski muodostuu kolmesta osatekijästä, joita ovat toimintariski, kontrolliriski ja havaitsemisriski. Toimintariski tarkoittaa sitä, että yrityksen oma toiminta saa aikaa kirjanpidollisia virheitä. Kontrolliriski aiheutuu silloin kun asiakasyrityksen kirjanpitojärjestelmät tai sisäiset kontrollit eivät havaitse toimintariskistä aiheutunutta virhettä. Havaitsemisriski taas saa aikaan sen, että tilintarkastaja ei huomaa mahdollista virhettä. Kokonaisuudessaan tilintarkastusriski muodostuu siitä, että tilintarkastaja antaa väärän lausunnon. (Korkeamäki 2008, 36- 37.)

2.6 Tilintarkastusvelvollisuus

Tilintarkastajana toimivan tilintarkastusyhteisöltä edellytetään päävastuullisen tilintarkastajan ilmoittamista (TTL 2007/459, 8 §). Tilintarkastuslain mukaan julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tulee valita KHT- tilintarkastaja tai KHT-yhteisö, mikäli vähintään kaksi seuraavista edellytyksistä käy toteen:

- Tase yli 25 000 000 euroa;
- Liikevaihto yli 50 000 000 euroa;
- Yhtiön tai säätiön palveluksessa keskimäärin yli 300 henkilöä.

(TTL 2007/459, 5 §.)

Poikkeus lakiuudistuksessa on yhdistyksien jääminen lakiuudistuksen ulkopuolelle, joten vanhalaki jäi sen kohdalla entiselleen. Yhdistysten tilintarkastukseen sovelletaankin vanhaa tilintarkastuslakia (936/1994). Yhdistysten tulee vanhojen sääntöjen mukaan valita vähintään yksitilintarkastaja ja varatilintarkastaja. (Waris 2008, 65.)

Kuitenkin tiettyjen kirjanpitovelvollisten yhtiömuotojen ei ole tarvinnut valita tilintarkastajaa. Pienten yritysten lisäksi tähän ryhmään kuuluvat kaikki yksityiset elinkeinoharjoittajat eli ammattiharjoittajat, yksityiset toiminimet ja maatalousyrittäjät. Valtio, kunnat ja seurakunnat ovat tilintarkastuslain mukaisen tilintarkastusvelvollisuuden ulkopuolella. Niille on olemassa omat erityislakinsa. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 159 – 160.)

3 TILINTARKASTAJAN RAPORTOINTI

3.1 Tilintarkastajan raportointi

Tilintarkastajan toimeksiantajalleen antamat raportit sisältävät tilintarkastajan työn tulokset. Raporteissa tilintarkastaja selvittää vastaanottajalle suorittamansa tilintarkastuksen sisältöä, tekemiään havaintoja, johtopäätöksiä antaa mahdollisia suosituksia. Tilintarkastuslain mukaisia raportteja ovat pakollinen tilinpäätösmerkintä ja tilintarkastuskertomus sekä harkinnan mukaan annettava tilintarkastuspöytäkirja. (TTL 2007/459, 14- 16§.) Tilintarkastuksessa on perimmältään kyse informaation välittämisestä. Tilintarkastuskertomus, pöytäkirja ja muistio, tilinpäätösmerkintä sekä suullinen raportointi ovat tämän informaation välittäjiä. (Sarja 1999, 7.) Tilintarkastuskertomusta koskevat muutokset kirjattiin tilintarkastuslakiin jo kolme vuotta sitten. Uudistusten myötä tilintarkastajan raportointi vastaa nyt kansainvälisiä käytäntöjä. Tilintarkastuksen laajuus ja sisältö ovat pysyneet ennallaan, vaikka lausuntoja tilinpäätöksen vahvistamisesta, vastuunvapaudesta myöntämisestä ja tuloksen käsittelystä ei tarvitse enää antaa. (Tilintarkastus Revision 2/2009, 8)

3.2 Vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus

Tilintarkastuskertomus on tärkein tilintarkastajan laatima kirjallinen raportti, joka tehdään yrityksen kirjanpidon, tilinpäätöksen ja hallinnon tarkastuksen pohjalta. Tilintarkastuskertomuksessa raportoidaan tarkastustyön tuloksista ja se on laadittava jokaiselta tilikaudelta. (Horsmanheimo- Steiner 2008, 328.) Vakiomuotoinen lausunto tilinpäätöksestä tulisi antaa aina silloin, kun tilintarkastaja päätyy sellaiseen johtopäätöksen, että tilinpäätös ja toimintakertomus antavat oikeat ja riittävät tiedot mainitun tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimista koskevan normiston mukaisesti. Vakiomuotoinen lausunto osoittaa myös epäsuorasti, että mahdolliset muutokset noudatetuissa tilinpäätösperiaatteissa tai niiden soveltamisessa, sekä muutosten vaikutukset on oikein esitetty ja niitä sekä niiden vaikutuksista on annettu asianmukaiset tiedot.

(Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 551.) Tilintarkastajan tulee aina antaa jokaiselta tilikaudelta päivätty ja allekirjoitettu tilintarkastuskertomus. Se on annettava yhtiön hallitukselle vähintään kaksi viikkoa ennen kokousta, jossa tilinpäätöstä on esitettävä vahvistettavaksi. Paloniemen ja Terhon (2006, 27) mukaan tilintarkastuskertomuksessa on ilmoitettava, mitä tilinpäätössäännöstöä tilinpäätöksessä on käytetty sekä ilmoitettava kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamisesta. (Tilintarkastus Revision 6/2006, 27.)

Tilintarkastuslain 15 §:n 2 momentin mukaan tilintarkastuskertomuksessa on oltava lausunto siitä:

- Antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta;
- Ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia.

Tilintarkastajan on huomautettava tilintarkastuskertomuksessa, jos yhteisön tai säätiön yhtiömies, hallituksen, hallintoneuvoston tai vastaavan toimielimen jäsen, puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja taikka toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen on:

- Syylistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisö tai säätiötä kohtaan;
- Rikkinut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä. (Valtion Tilintarkastuslautakunta kannanotto N:O 1/2009.)

Valan uusi ohje jättää kuitenkin yrityksen ja tilintarkastajan sovittavaksi lausutaanko tilintarkastuskertomuksessa myös voitonjaosta, tilinpäätöksen vahvistamisesta ja vastuuvapaudesta on aiheuttanut epätietoisuutta alalla. Nykyisen mallin mukaan lausunnot annetaan, jos niistä on määrätty yhtiöjärjestyksessä. Lausunnot voidaan lisätä myös, mikäli hallitus tai tarkastusvaliokunta, yhtiökokous tai yksimieliset osakkeen omistajat pyytävät.

Tilintarkastaja voi myös sopia hallituksen tai tarkastusvaliokunnan kanssa lausuntojen antamisesta. (Tilintarkastus Revision 5/2009, 16.) Valan puheenjohtaja Jukka Mähösen mukaan ohjeeseen on jätetty näinkin runsaasti vaihtoehtoja, koska joissakin tilanteissa on katsottu, että osakkeenomistajan odotukset ovat sellaiset, että lausuntojen tulee olla tilintarkastuskertomuksessa. Tilintarkastaja ei kuitenkaan itsenäisesti mene niitä antamaan. Mähönen jatkaa vielä:

Mikäli vain yksi osakkeenomistaja vaatii lausuntoja, ei tilintarkastajan tarvitse niitä antaa, ei siinäkään tapauksessa, että osakkeen omistaja on määräävässä asemassa. Yksittäiset osakkeenomistajat eivät huutele tilintarkastajalle vaan pyynnön täytyy tulla yhtiökokoukselta, yksimielisiltä osakkeenomistajilta tai yhtiön puolesta toimivilta. (Tilintarkastus Revision 5/2009, 16.)

Sekä tilintarkastajat että heitä valvova Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta ovat korostaneet yhdenmukaisen käytännön merkitystä mm. listayhtiöissä, luottolaitoksissa, vakuutusyhtiöissä ja kansainvälisissä yhtiöissä. Valan puheenjohtaja Jukka Mähönen sanoo, että on todennäköistä, että listaamattomat yritykset säilyttävät voitonjakoa, tilinpäätöksen vahvistamista ja vastuuvapauden myöntämistä koskevat lausunnot. Mähösen mielestä nimenomaista kieltoa lausuntojen antamiseen on lakiin vaikea ottaa. (Tilintarkastus Revision 5/2009, 16- 17.) Puheenjohtaja Esa Kailiala KHT-yhdistyksestä pitää Valan ohjeessa positiivisena sitä, että päätöksessä on viitattu tilintarkastuslakiin kirjattuun lauseeseen, jossa todetaan selkeästi pyrkimys päästä eroon kansallisista lausunnoista. Kailiala kuitenkin toteaa, että ohje antaa silti aihioita ajatella tilintarkastuksen perusrakenteita osittain uudella ja aiemmasta poikkeavalla tavalla. Lain mukaan lausunnoista luopuminen ei kuitenkaan tarkoita hallinnon tarkastuksen merkityksen tai tilintarkastajalta edellytettävän tilintarkastustyön vähenemistä vaan kyse on tilintarkastuskertomuksen sisällöstä ja siinä esitettävistä tiedoista. (Tilisanomat 3/2009, 22.)

3.3 Mukautettu tilintarkastuskertomus

Tilintarkastusstandardi 701 sisältää ohjeistuksen siitä, missä tilanteissa tilintarkastaja tulee antaa mukautettu tilintarkastuskertomus. Mukauttamiseen johtavat tilanteet voidaan jaotella lausuntoon vaikuttamattomiin seikkoihin ja lausuntoon vaikuttaviin seikkoihin. Tilintarkastajan antama lisätieto ei vaikuta tilintarkastuskertomuksen lausuntoihin, vaan tilintarkastuskertomusta voidaan mukauttaa lisäämällä siihen erillinen lisätietokappale ja lausunnot pysyvät vakiomuotoisina. Lisätietokappaleessa voidaan nostaa esiin ja selventää sellaista tilinpäätökseen vaikuttavaa seikkaa, joka esitetään laajemmin tilinpäätöksessä esiintyvissä liitetiedoissa. Tällaisen lisätietokappaleen liittäminen tilintarkastuskertomukseen ei kuitenkaan vaikuta tilintarkastajan lausuntoihin. Lisätietokappale sijoitetaan yleensä lausuntokappaleen jälkeen, mutta ennen mahdollista raportointivelvoitteita koskevaa osiota. Lisätietokappaleessa on tapana mainita myös se, ettei tilintarkastajan lausunto ole ehdollinen kyseisen asian suhteen. Lisätiedon antamiseen johtaa usein toiminnan jatkuvuutta sekä muuta merkittävää epävarmuutta koskevat ongelmat. (KHT- Yhdistys, Hyvä tilintarkastustapa ja kansainväliset tilintarkastusstandardit 2008, 170- 180.) Olennaista ja tärkeää on aina myös muistaa se, että lisätietojen antaminen on aina vain lisätietojen antamista ja itse lausunto on tällöin vakiomuotoinen eli nk. puhdas (Tilintarkastus Revision 5/2009, 76).

Mikäli tilintarkastaja ei perustele kantaansa mukautetun tilintarkastuskertomuksen antamiselle, saattaa hän syyllistyä tilintarkastuslain mukaiseen rangaistavaan rikkomukseen, eikä ole tällöin menetellyt hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Hyväksyttävänä menettelynä ei pidetä myöskään sitä, että tilintarkastaja ei perustele kielteistä kantaansa tilintarkastuskertomuksessa, vaan viittaa kertomuksessa ainoastaan erilliseen tilintarkastuspöytäkirjaan (Etelämaa 2008, 64.)

Tilintarkastuskertomus on mukautettu seuraavissa tapauksissa:

Lausuntoon vaikuttamattomat seikat:

- lisätiedon antaminen.

Lausuntoon vaikuttavat seikat:

- ehdollinen lausunto;
- lausunnon antamatta jättäminen;
- kielteinen lausunto.

Käyttäjien on helpompi ymmärtää eri tavoin mukautettuja tilintarkastuskertomuksia, kun niiden muoto ja sisältö ovat yhdenmukaisia. Tällaista tarkoitusta varten tämä suositus sisältää vakiomuotoisen kertomuksen ehdotettuja sanamuotoja sekä esimerkkejä mukautetuissa kertomuksissa käytettävistä sanonnoista. (KHT- yhdistys 2008, Tilintarkastusalan standardit ja suositukset, 553.) Jos tilintarkastaja toteaa, että jonkin seikan vaikutus on niin huomattava, että koko tilinpäätös on luokiteltava virheelliseksi, hänen tulee antaa kielteinen lausunto. Tällöin tilinpäätöksen puutteellisuus on niin merkittävää, että koko tilinpäätös sellaisenaan on ehkä jopa harhaanjohtava. Lausunnon antamatta jättäminen tulee kysymykseen silloin, kun esimerkiksi tilintarkastajan toimintaa on rajoitettu niin merkittäväällä tavalla, että tilintarkastaja ei ole voinut hankkia tarpeellisissa määrin tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä, eikä siten ole kykenevä antamaan lausuntoa lainkaan. (Tilintarkastus Revision 5/2009, 76.) On kuitenkin hyvä muistaa, että lisätietokappaleita tulee käyttää vain, jos siihen on jokin erityinen syy. Tilintarkastajan tulee ymmärtää, että joka kerta kun hän sisällyttää lisätietokappaleen tilintarkastuskertomukseen, tulkinta on, että lukijat ja muut tilinpäätösinformaation tulkitsijat kiinnittävät tähän seikkaan erityistä huomiota. (Tilintarkastus Revision 5/2009, 77.)

3.4 Tilintarkastuspöytäkirja

Antaessaan pöytäkirjan tilintarkastajana on tilintarkastajan tarkoituksenmukaista todeta asiakirjan olevan lain tarkoittama tilintarkastuspöytäkirja. Tilintarkastuspöytäkirja laaditaan silloin, kun tilintarkastaja katsoo aiheelliseksi esittää huomautuksen lain tarkoittamalle toimielimelle tai muulle vastuuvolliselle. Muulla vastuuvollisella tarkoitetaan tällöin yhteisö- tai säätiölaissa mainittua toimielintä, joka on tilintarkastuksen kohteena. Huomautus perustuu tilintarkastuksessa tehtyihin havaintoihin ja voi koskea tilinpäätöstä, kirjanpitoa, valvontajärjestelmää, varainhoitoa ja hallintoa sekä muita tarkastuksen piiriin kuuluvia kohteita. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 559).

Tilintarkastajalla on mahdollisuus esittää hallitukselle, hallintoneuvostolle, toimitusjohtajalle tai muulle vastuuvolliselle huomautuksia sellaisista seikoista, joita ei esitetä tilintarkastuskertomuksessa. Tällaiset seikat merkitään pöytäkirjaan. Pöytäkirja on annettava sille, jonka tehtävänä on huolehtia yhteisön tai säätiön hallinnosta ja toiminnan asianmukaisesta hoitamisesta. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 559.) Tilintarkastuspöytäkirja on tilintarkastuskertomusta alemmanasteinen raportointiasiakirja ja sen luonne on erilainen kuin julkisuuteen tulevalla tilinpäätösmerkinnällä ja tilintarkastuskertomuksella. Tilintarkastuspöytäkirjan tarkoituksena on vastuullisen toimielimen informointi luotettavalla tavalla, eikä tilintarkastuspöytäkirjaa ole tarkoitettu julkiseksi raportiksi tai asiakirjaksi. Jos tilintarkastuskertomuksessa kuitenkin viitataan annettuun tilintarkastuspöytäkirjaan, tulee raportista tämän seurauksena julkinen asiakirja. (Horsmanheimo, ym, 2002, 275 ja 277.)

3.5 Tilintarkastajan tilinpäätösmerkintä

Kun tilintarkastus on tehty, tilintarkastajan on tehtävä siitä tilinpäätökseen merkintä, jossa viitataan tilintarkastuskertomukseen (Tilintarkastuslaki 13.4.2007/459, 14§). Tilinpäätösmerkintä on lyhyin kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen ja hallinnon tarkastuksesta annettava raportti. Tilinpäätösmerkintä on kuittausmerkinnän luonteinen. Kun tilintarkastus on tehty, tilintarkastaja on tehtävä siitä tilinpäätökseen merkintä, jossa viitataan tilintarkastuskertomukseen (TilintL14§). Tilinpäätösmerkintä on

samansisältöinen kaikissa tilanteissa, toisin sanoen siitä riippumatta, ovatko tilintarkastuskertomuksen lausunnot vakionmuotoisia tai mukautettuja. Tilinpäätösmerkintä ei siis sisällä minkäänlaisia kannanottoja eikä muitakaan lausumia. (Horsmanheimo 2007, 93.) Tilinpäätösmerkintä tehdään tasekirjaan ja se päivätään. Merkinnällä tilintarkastaja todentaa, että tilintarkastus on suoritettu, tarkastuksen kohteena on ollut merkinnällä varustettu tilinpäätös tai toimintakertomus ja että tilintarkastuskertomus on annettu. Tilinpäätösmerkintä voi olla seuraavanlainen: suoritetusta tilintarkastuksesta on tänään annettu tilintarkastuskertomus, päiväys ja allekirjoitukset. (Horsmanheimo 2007, 93.)

3.6 Muu tilintarkastajan raportointi

Lakisääteisten raporttien lisäksi tilintarkastajat usein laativat vapaamuotoisia tarkastustyöhönsä perustuvia kirjallisia raportteja. Tilintarkastajien raportointiin kuuluu lähes poikkeuksetta myös suullinen raportointi. (Tilintarkastus Revision 1/2007, 8.) Tarkastustehtävän onnistunut suoritus edellyttääkin kommunikointia asianomaisten toimintoja suorittavien ja niistä vastaavien henkilöiden ja tilintarkastajan kesken (Riistama, 2007, 8 ja 12).

4 MUUT UUDEN LAIN KESKEISET VAIKUTUKSET

4.1 Maallikkotilintarkastus

Uuden tilintarkastuslain voimaantulo 1.7.2007 on päättämässä maallikkotilintarkastajien aikakauden. Tilintarkastuslain siirtymäsäännöksissä mahdollistetaan maallikko tilintarkastajien toimiminen tilintarkastajina aina niinkin pitkälle kuin niiden tilikausien loppuun, jotka päättyvät 31.12.2011. Eli käytännössä maallikkotilintarkastajat toimivat aina keväälle 2012 antaen kertomuksia tilivuosilta 2011. (Tilintarkastus Revision 5/2009.)

Uuden tilintarkastuslain voimaantulon jälkeen perustettuihin yhteisöihin tulee aina valita auktorisoitu tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö, mikäli näissä suoritetaan tilintarkastus. Yhdistyksillä säilyy mahdollisuus valita maallikkotilintarkastaja myös tämän vuonna 2011 päättyvän siirtymäajan jälkeenkin. Syynä yhdistysten jättämiseen auktorisoidun tilintarkastus kentän ulkopuolelle olivat kustannuskysymykset. Maallikkotilintarkastuksen poistuminen käytännössä tarkoittaa sitä, että hyväksytyn tilintarkastajan (joko HTM tai KHT) valintakynnys alenee huomattavasti. Velvollisuus valita KHT-tilintarkastaja tai KHT- yhteisö pysyy ennallaan. (<http://www.angelma-makela.fi>.) Maallikkotilintarkastuksesta luopumisen puolesta puhuu myös tilintarkastajan vastuiden ja velvoitteiden jatkuva kasvaminen ja tilintarkastajien rajaton vastuu toiminnastaan (Tilintarkastuslakityöryhmä 2003, 85- 86).

Tilintarkastuskertomuksen ulkopuoliselle lukijalle on merkitystä, kuka on antanut ja allekirjoittanut kertomuksen. Ammattitilintarkastajat takaavat omalla allekirjoituksellaan yrityksen tilinpäätöksen. Tällöin tilintarkastuskertomukseen luotetaan helpommin ja sitä pidetään uskottavampana, jos sen on allekirjoittanut alalla tunnettu ja tunnustettu ammattitilintarkastaja. (Tilintarkastus Revision 2/2003, 31.)

Herääkin kysymys, mitä merkitystä maallikon tilintarkastuksella onkaan ollut, jos siihen ei ole voitu luottaa eikä siitä ole voitu saada häntä vastuuseen. Tällöin olisikin aivan sama, olisiko tilintarkastuspakkoa ollenkaan pienillä osakeyhtiöillä. Ainoastaan luotettava, riippumaton sekä vastuullinen tilintarkastus tuo lisäarvoa.

4.2 Pienten yritysten tilintarkastus

Uusi tilintarkastuslaki vuonna 2007 teki mahdolliseksi pienyrityksille jättää valitsematta tilintarkastaja. Uudella lailla pyrittiin parantamaan lakisääteisen tilintarkastuksen laatua. Tilintarkastajan vapaaehtoinen valinta saattaa kuitenkin olla hyödyllistä vaikkakin vapaaehtoisesti suoritettavasta tilintarkastuksesta aiheutuu kustannuksia. (Tilintarkastus Revision 1/2010, 27.) Vapaaehtoinen tilintarkastus voi parantaa informaation laatua ja lisätä, sijoittajien ja muiden sidosryhmien ja johdon luottamusta yrityksen tuottamaan taloudellista informaatiota kohtaan. Lisäksi tilintarkastaja voi antaa oman näkemyksensä esimerkiksi liiketoimintaprosessin, taloudellisen raportoinnin tai riskienhallinnan parantamiseksi yrityksessä. (Tilintarkastus Revision 1/2010, 27.) Pienen yrityksen on näin ollen alitettava TTL 11.1 §:ssä taseen loppusummalle, liikevaihdolle ja henkilöstön määrälle asetetut rajat. Tärkeä tunnusmerkki pienelle yritykselle on myös se, että johto ja omistus ovat keskittyneet suppealle henkilöryhmälle tai usein vain yhdelle henkilölle. Yrittäjä osallistuu useimmiten henkilökohtaisesti liiketoiminnan operatiiviseen johtamiseen. (Riistama 2000, 78.)

Hallituksen esityksessä tilintarkastusvelvollisuuden määrittäviä raja-arvoja laskettiin tilintarkastuslakityöryhmän ehdottamista raja-arvoista työryhmän ehdotukseen saadun lausuntopalautteen perusteella. Ehdotuksen toteutuessa tilintarkastusvelvollisuudesta vapautuisi noin 53 000 osakeyhtiötä eli hieman yli puolet kaikista osakeyhtiöistä. Myös henkilöyhtiöistä suurin osa vapautuisi tilintarkastusvelvollisuudesta. Tiedot perustuvat Tilastokeskuksen yritysrekisterin vuoden 2004 tietoihin. Myös yhtiöjärjestyksessä tai yhtiösopimuksessa on mahdollista määrätä tilintarkastajan valitsemisesta. Lisäksi vähemmistöllä olisi oikeus vaatia tilintarkastajan valitsemista. (HE 194/2006, luku 4.1.)

Yhtiössä jossa ei tilintarkastuslain, osakeyhtiölain, yhtiöjärjestyksen tai muun lain mukaan ole valittava hyväksyttyä tilintarkastajaa, on yhtiökokouksen on sellainen valittava, jos osakkeenomistajat, joilla on vähintään 1/10 kaikista osakkeista tai 1/3 kokouksessa edustetuista osakkeista vaativat sitä yhtiökokouksessa, jossa asiaa on kokouskutsun mukaisesti käsiteltävä. Ellei yhtiökokous valitse hyväksyttyä tilintarkastajaa, lääninhallitus määrää tilintarkastajan TTL 27.1 ja 27.3 §:ssä säädetyssä järjestyksessä, jos osakkeenomistaja hakee tilintarkastajan määräämistä kuukauden kuluessa yhtiökokouksesta. (Mähönen ym. 2006, 395.)

Pienyryksessä korostuu tilintarkastajan neuvontarooli enemmän kuin valvontarooli. Omistajayrittäjä tarvitsee enemmän asiantuntemusta kirjanpitoon, verotukseen ja oikeudellisiin kysymyksiin liittyvissä asioissa kuin suurissa yrityksissä. Pienyryksen tilintarkastaja voi joutua luottamaan liikaa yrityksen johtoon ja sen antamiin lausumiin ja joutua tekemään kontrollijärjestelmien puutteiden takia huomattavasti yksityiskohtaisempaa tilintarkastusta. (Tilintarkastus Revision 1/2010, 27.) Tilitoimistoa käytetään usein kirjanpito- ja veroasioiden hoidossa. Jos kuitenkin yrityksellä ei ole asiantuntevaa tilitoimistoa, odotukset tilintarkastajaa kohtaan ovat tällöin suuremmat. (Horsmanheimo & Steiner 2002, 327–328.) Mikäli yrityksen kirjanpito on hoidettu itsenäisesti ja tilitoimistoa ei ole missään vaiheessa käytetty, neuvontapalveluiden tarpeellisuus korostuu, koska yrittäjällä ei tällöin ole mahdollisuuksia keskustella yrityksen asioista luottamuksellisesti ulkopuolisen asiantuntijan kanssa. Monessa tapauksessa pienyryksen ei ole yleensä taloudellisesti mahdollista palkata tilintarkastajan lisäksi ulkopuolista neuvonantajaa. (Tilisanomat 6/2005, 21.) Sellaiset yrittäjät, jotka kokevat että tilintarkastuksesta on vain vähäistä tai ei mitään hyötyä, hankkivat tilintarkastuksen vain täyttääkseen lakisääteisen velvollisuutensa (Tilintarkastus Revision 4/2004, 57- 59).

Suurten yritysten tilintarkastuksiin luotu ISA- normisto edellyttää kriittisyyttä, jotta niiden mukaan on järkevä toimia. Meidän pk- valtaiselle yritys sektorille ISA- standardit ovat monessa tapauksissa liian järeä menetelmä, minkä vuoksi tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostoa pitäisi vakavasti harkita lähitulevaisuudessa. (Tilintarkastus Revision 2/2009, 9.) Tilintarkastusvelvollisuuden piirissä on hyvin pieniä yrityksiä, joissa maksetut palkkiot ovat pieniä. Suomessa ei ole erillisiä kansallisia standardeja, jotka rajaisivat tilintarkastuksen vaatimuksia pienempien yritysten tilintarkastuksessa. Hyvä

tilintarkastustapa edellyttää kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamista soveltuvin osin myös pienten yritysten tilintarkastuksissa. (Tilintarkastus Revision 4/2010, 56- 57.)

KHT-yhdistyksen puheenjohtajan Esa Kailialan mukaan suurimmat yhtiötkin voisivat jatkossa kuulua tilintarkastusvelvollisuuden piiriin, kun taas pienempien yhtiöiden talous ja hallinto käytäisiin läpi nykyistä keveämmin tarkastusmenetelmin. Pienimmille yrityksille pitäisi kehittää kevennetty malli, joka antaisi riittävän varmuuden niin yritykselle kuin sen sidosryhmillekin. Tilintarkastaja vastaisi siitä, että tarkastuksen varmuusaste on riittävä. Kailialan mukaan kyse ei missään nimessä olisi vastuun pakoilemisesta vaan asioiden järkevöittämisestä pk- valtaisessa asiakaspinnassa. (Tilintarkastus Revision 2/2009, 9.)

4.3 ISA- Standardit

Vuonna 2007 voimaan tulleen tilintarkastuslain myötä kansainvälinen tilintarkastuskäytäntö tuli lähemmäksi suomalaista tilintarkastuskäytäntöä ja kansainväliset standardit säätelevät hyvän tilintarkastustavan kera suomalaisia työkäytäntöjä (Tilintarkastus Revision 6/2007, 4). Yksi keskeisimmistä muutoksista tilintarkastuslaissa on kansainvälisten tilintarkastusstandardien liittäminen kansalliseen lakiin. Tilintarkastuslain 3. luvun 13 §:n mukaan tilintarkastuksessa on noudatettava kansainvälisiä tilintarkastusnormistoja. Kansainväliset säännökset ovat olleet esimerkkinä myös moniin muihin tilintarkastuslakiin tehtyihin keskeisiin muutoksiin (Tuokko, 2007, 37).

Kansainvälisen tilintarkastajaliiton IFAC: in standardeja antava elin IAASB on vuoden 2009 alussa saanut päätökseen yhteensä 36 ISA- tilintarkastusstandardia ja yhden laadunvalvontastandardin (ISQC 1) kattaneen Clarity- projektin, jonka tarkoituksena oli uudistaa kansainväliset tilintarkastusstandardit (International Standards on Auditing) huomattavasti selkeämpään ja luettavampaan muotoon sekä yhdenmukaistaa niitä (Tilintarkastus Revision 3/2009, 51). Clarity- standardit tulivat voimaan 15.12.2009 tai sen jälkeen alkavien tilikausien tilintarkastuksissa sovellettavaksi ja niiden lopulliset versiot on

julkaistu IFAC: in internet- sivuilla maaliskuussa 2010 (Tilintarkastus Revision 3/2009, 51).

KHT-yhdistyksen hallitus päätti keväällä 2009, että sen hyväksymistä IFAC: in antamista standardeista käytetään jatkossa niiden englanninkielisten nimitysten käännöksiä. Samalla kansalliset lisäykset erotettiin standardien varsinaisesta tekstistä, ja ne esitetään omana kokonaisuutenaan. Tämän muutoksen tarkoituksena oli valmistautua siihen, että IFAC: in antamat ISA- standardit tullaan hyväksytään EU:ssa tilintarkastusdirektiivissä tarkoitettuina kansainvälisinä tilintarkastusstandardeina. Tällaisessa muodossa KHT-yhdistyksessä tehdyt suomenkieliset käännökset olisi mahdollista tarvittaessa sisällyttää EU:n lainsäädäntöön sellaisinaan. (www.khtyhdistys.fi.)

KHT-tilintarkastajat ottivat käyttöön uudet kansainvälisiin tilintarkastusstandardeihin perustuvat suositukset 1.7.2000. Uusia suosituksia noudatetaan tilintarkastuksissa ja review- tarkastuksissa 1.7.2000 ja sen jälkeen alkavilta tilikausilta. Suositukset perustuvat IFAC: n ISA- standardeihin, joiden käyttöön KHT-yhdistys on sitoutunut. 1.7.2000 jälkeen. Kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja pidetään monilta osin liian vaativina pk-yritysten tilintarkastusprosesseihin. Kansainvälisen tilintarkastusstandardeja laativan IAASB: n puheenjohtaja Arnold Schilder kuitenkin vakuuttaa standardien istuvan kaikenkokoisten yritysten tarkastuksiin, vaikka myöntääkin, että Clarity- projektista valmistuneet standardit eivät aukea helposti. Standardit antavat tilintarkastajille aiempaa paremmat välineet suoriutua työstään hyvin. (Tilintarkastus Revision 5/2009, 35.)

Tilintarkastajien maailman laajuinen kattojärjestö IFAC ei ole lämmennyt ehdotukselle erillisistä pienyritysten tilintarkastuksiin tarkoitetuista kevennyistä ISA- standardeista. Arnold Schilderin mielestä yhdet yhtenäiset standardit ovat etu ammatissa, jossa asiakasyritysten kirjo on laaja. (Tilintarkastus Revision 5/2009, 35.) Schilderin mukaan IAASB on ottanut huomioon yritysten erilaisuuden standardeja uudistaessaan. Standardien käytön helpottamiseksi niissä on pieniä yhtiöitä koskevia erillisiä ohjeita. Hänen mielestään normisto jättää riittävästi tilaa tilintarkastajan omalle harkintakyvylle.

Myös ISA- standardien liittyvien yksittäisten vaatimusten osalta Schilder rohkaisee talonpoikaisjärjen käyttöön sanoen, että kaikki standardeissa esitetyt vaatimukset eivät ole relevantteja kaikissa tilanteissa. (Tilintarkastus Revision 5/2009, 35.) Kriitikki on usein ISA- standardeista puhuttaessa kohdistunut liiallisiin dokumentointi vaatimuksiin. Arnord Schiller haluaa oikaista käsityksiä tässä kysymyksessä toteamalla, että asianmukaisen dokumentaation ei tarvitse merkitä dokumentointitaakkaa. Schilderin mielestä merkittävät asiat pitää dokumentoida, mikä edellyttää ammatillista harkintaa dokumentoinnin laajuutta ja muotoa arvioitaessa. (Tilintarkastus Revision 5/2009, 36- 37.)

Jäsenmailta pyydettiin äskettäin lausuntoja siitä miten laajasti kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja, ISA- standardeja, tulisi soveltaa yritysten tilintarkastuksissa. Pohjoismaissa, joissa yrityskanta on pienyritysvaltaista, käydäänkin paljon keskustelua järeiden ISA- vaatimusten sopivuudesta pienten yritysten tarkastuksiin. (Tilintarkastus Revision 5/2009, 45.) Hallintoneuvos Marja-Leena Rinkineva toteaaakin, että meidän on itse ratkaistava pienyrityskysymys. EU:lla ei ole suurta intoa tehdä sitä puolestamme (Tilintarkastus Revision 5/2009, 45). Rintaneva näkee suurten kansainvälisten yhtiöiden tilintarkastukseen luotujen standardien riskinä yksityiskohtaisuuden. Hänen mielestään on vaara, että tilintarkastajan työssä kokonaisuuden hahmottaminen hämärtyy, jos mennään liian detaljoituihin säännöksiin. Tilintarkastajan omalle harkinnalle täytyy antaa painoarvoa ja tilaa. (Tilintarkastus Revision 5/2009, 45.)

IFAC: in näkemys on, että ISA- standardeja sovelletaan kaiken kokoisten yhtiöiden tilintarkastuksiin. Myös Euroopan tilintarkastajaliitto (FEE) on ollut yhteisten kansainvälisten tilintarkastusstandardien kannalla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaiken kokoisten yhtiöiden tarkastus tulee suorittaa täysin samalla tavalla. (Tilintarkastus Revision 3/2009, 52.)

Suomessa tilintarkastuslain 13§ velvoittaa noudattamaan yhteisön tai säätöön tilintarkastuksessa Euroopan unionissa sovellettavaksi hyväksytyjä tilintarkastusstandardeja (kansainväliset tilintarkastusstandardit). Kuitenkin niin pitkään kuin EU ei ole hyväksynyt standardeja, niiden noudattamiseen ei ole lain mukaista

velvoitetta vaan niitä noudatetaan meillä osana tilintarkastuslain edellyttämää hyvää tilintarkastustapaa. (Tilintarkastus Revision 3/2009, 52.)

EU:n sisämarkkinakomissaari Charlie Mc Creevy on todennut, että kaikkia sidosryhmätahoja tullaan konsultoimaan ennen kuin ISA- standardien hyväksynnästä tullaan tekemään ehdotusta (Tilintarkastus Revision 3/2009, 52.) Standardien tarkoituksena ei ole johtaa liian suureen dokumentointikuormaan vaan niiden avulla pitäisi pyrkiä ylläpitämään ja parantamaan tilintarkastuksen laatua tarkastettavien yhtiöiden koosta riippumatta. ISA- standardeihin perustuva riskilähtöinen tarkastustapa auttaa tässä asiassa ja sen avulla dokumentointivaatimukset saadaan paremmin vastaamaan tarkastettavan yhtiön tarpeita, kun toimeksiantoon liittyvät riskit arvioidaan kattavasti jo tarkastuksen suunnitteluvaiheessa. Esimerkiksi yksinkertaisemman pienyhtiön tarkastukseen 36 standardista kolmannes saattaa hyvinkin olla sellaisia, joilla ei ole merkitystä.

Riittävä koulutus, ohjeistus ja soveltamisohjeet ovat joka tapauksessa ensiarvoisen tärkeässä asemassa. Kansainvälisten tilintarkastusstandardien yleiseen käyttöön hyväksymiseksi tehtyjen ponnistelujen tarkoituksena on ollut saada normitettua tilintarkastustoiminta siten, että saadaan harmonisoitua tapa, jolla tilintarkastus suoritetaan. (Tilintarkastus Revision 3/2009, 54.)

Kansainvälisten tilintarkastusstandardien hyväksyminen tuo Suomeen vieraaksi koettuja käytäntöjä, joita tullaan soveltamaan normaaleina menettelytapoina tilintarkastajan ja tarkastuskohteiden välillä. (Tilintarkastus Revision 3/2008, 40) Yksi tällainen on tilintarkastuksen yhteydessä pyydettävä, ja suomalaisen yritysjohton keskuudessa hämmennystä herättänyt, johdon vahvistuskirje (Management Representation Letter). Tilintarkastusstandardeissa ja suosituksissa vaaditaan, että yrityksen johdolta tulee pyytää kirjallinen vahvistus siitä, että se on hyväksynyt tilinpäätöksen ja antanut kaiken tiedossaan olevan oleellisen tilinpäätökseen liittyvän taloudellisen informaation. (KHT-yhdistyksen vuosikertomus 2008- 2009, 16.)

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan puheenjohtaja ja sihteeri ovat pyytäneet helmikuussa 2009 päivätyllä kirjeellä valtion tilintarkastuslautakunnan kannanottoa siitä, mikä on hyvän tilintarkastustavan mukainen menettely johdon vahvistuskirjeiden käytössä. Tilintarkastuslautakunnan mukaan kysymyksessä on kansainvälisen tilintarkastusstandardin ISA 580 mukainen menettely. Elinkeinoelämän Keskusliitto (EK) ja KHT-yhdistys ovat laatineet 12.1.2009 johdon vahvistuskirjeestä mallin, joka pohjautuu erään täydennyksin standardiin ISA 580. (liitteet) Elinkeinoelämän keskusliitto on katsonut, että johdon vahvistuskirjeen malli selkeyttää johdon vastuuta tilintarkastusta toimitettaessa. (Valan kannanotto N:o 2/2009.)

Johto vakuuttaa vahvistuskirjeessä antaneensa tilintarkastajalle kaiken sellaisen tiedon, jolla on heidän käsityksensä mukaan olennainen merkitys tilinpäätöksen laatimiseksi voimassa olevien säännösten mukaisesti. Siten johdon kirje liittyy tilintarkastajan ja tarkastettavan kohteen väliseen kommunikaatioon. Tyypillisesti johdon kirjeessä annetaan sellaisia tietoja, jotka eivät ilmene tilinpäätöksestä, toimintakertomuksesta, mahdollisista arvopaperimarkkinalain mukaisista osavuosikatsauksista ja hallinto- ja ohjausjärjestelmäselvityksestä, mutta joilla voi olla merkitystä tilintarkastajalle yhtiön taloudellisen aseman arvioinnin kannalta. Esimerkkinä tällaisista tiedoista voi olla ulkopuolisen tahon suullisesti antama mittava reklamaatio tai haaste sekä suullisesti tai kirjallisesti tehty sopimus.

Johdon kirjeessä on syytä ilmoittaa myös tietoja sellaisista asioista, joiden oikeellisuuden varmentaminen on hankalaa. Tällaisia tietoja voivat olla esimerkiksi lähipiiritransaktiot tai lähinnä lähipiiriosapuolten tunnistaminen. Jos tieto on oleellinen, tulee tilintarkastajan hankkia muuta evidenssiä tietojen oikeellisuuden varmistamiseksi. Koska yhtiön johtoa ei sido hyvä tilintarkastustapa, eikä sitä kautta kansainvälinen tilintarkastusstandardi 580 ja johdon kirjeestä ei ole mitakaan säännöksiä, on sen muoto on vapaasti päätettävissä. (Valan kannanotto N:o 2/2009.)

Johdon kirjeessä tarkoitetut tiedot voidaan antaa myös suullisesti. On kuitenkin hyvän tilintarkastustavan mukaista, että tilintarkastaja pyytää tarkastettavan yhtiön johdolta

vahvistuskirjettä, koska sellaisen saaminen kuuluu standardin ISA 580 mukaan standardien mukaiseen tilintarkastusprosessiin. (Valan kannanotto N:o 2/2009.)

4.4 Yhteenveto teoreettiselle viitekehykselle

Uudesta tilintarkastuslaista ei ole vielä laajaa teoreettista pohjaa kirjoitettu. Sen vuoksi riittävän lähteiden määrän löytäminen oli haastavaa. Huomattava osa käyttämistäni lähteistä onkin tilintarkastusalan aikakauslehdistä poimittuja, koska uusi tilintarkastuslaki on aiheena vielä uusi, joten siitä kirjoitettua kirjallisuutta ei juuri ole saatavilla. Suuri osa lukemistani uutta tilintarkastuslakia käsittelevistä artikkeleista käsittelee juuri tilintarkastajan raportointia ja pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuuden poistumista. Myös ISA- standardien tuleminen velvoittaviksi Suomessa on herättänyt paljon keskustelua samoin kuin maallikkotilintarkastajien poistuminen tilintarkastuskentältä. Päädyin rakentamaan teoreettisen viitekehylene näille edellä kuvatuille keskeisille muutoksille.

Kun uusi tilintarkastuslaki astui voimaan 1.7.2007, lain perimmäinen tarkoitus oli, että tilintarkastaja lausuu vain niistä seikoista, joista tilintarkastuslaki häntä velvoittaa lausumaan eli lähtökohtaisesti tilinpäätöksen oikeista ja riittävästä tiedoista ja mahdollisesta toimintakertomuksen yhdenmukaisesta muun tilinpäätösinformaation kanssa, jos sellainen on laadittu. Vanhan lain mukaiset lausunnot tilinpäätöksen vahvistamisesta, vastuuvapauksista tilivelvolliselle ja tuloksen käsittelystä oli määrä jäädä pois uuden lain voimaan astumisen myötä. Valtion tilintarkastuslautakunnan mukaan hyvän tilintarkastustavan vähimmäisvaatimuksiin eivät lähtökohtaisesti kuulu tilintarkastajan tilintarkastuskertomuksen lausumat tilinpäätöksen vahvistamisesta, vastuuvapauden myöntämisestä tai hallituksen esityksestä varojenjaoksi. Valan uusi ohje jättää kuitenkin yrityksen ja tilintarkastajan sovittavaksi lausutaanko tilintarkastuskertomuksessa myös voitonjaosta, tilinpäätöksen vahvistamisesta ja vastuuvapaudesta aiheuttaa epätietoisuutta alalla. Tuoreimman mallin mukaan lausunnot annetaan, jos niistä on määrätty yhtiöjärjestyksessä. Lausunnot voidaan lisätä myös, mikäli hallitus tai tarkastusvaliokunta, yhtiökokous tai yksimieliset osakkeen omistajat pyytävät. Tilintarkastaja voi myös sopia hallituksen tai tarkastusvaliokunnan kanssa lausuntojen antamisesta. Tämä herättääkin kysymyksen siitä, voiko tilintarkastuksen kohde ohjailta tilintarkastajan raportointia.

Tilintarkastajat toivoisivat lausunnoista yhtenäistä käytäntöä mikä vastaisi samalla myös kansainvälistä suuntausta.

Hyvää tilintarkastustapaa Suomessa valvoo KHT- yhdistys. Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta TILA osaltaan valvoo, että tilintarkastajat noudattavat näitä pelisääntöjä ja siten valvovana viranomaisena se tulkinnallaan keskeisesti vaikuttaa ammattikunnan käsitykseen hyvästä tilintarkastustavasta. Täytyy kuitenkin muistaa, että hyvä tilintarkastustapa on yleinen säännöstö, eikä niitä tulisi aina tulkita kirjaimellisesti vaan soveltaa niiden käyttöä myös tapauskohtaisesti.

Julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön rajoista valita KHT- tarkastaja tai KHT-yhteisö suorittamaan tilintarkastus ei ole ollut julkisuudessa paljoa keskustelua, joten voidaan olettaa kaikkien osapuolien pitävän rajoja hyvinä. Myös yhdistyksien jättäminen uuden lain ulkopuolelle on otettu hyvin vastaan.

Maallikkotilintarkastuksen poistuminen käytännössä tarkoittaa sitä, että hyväksytyn tilintarkastajan valintakynnys alenee huomattavasti. Tämä saattaa kuitenkin aiheuttaa liiallista kilpailua asiakkaista tilintarkastusyhteisöjen välille, jolloin hintoja lasketaan ja resursseja tarkastuskohtaisesti vähennetään, jolloin tilintarkastuksen laatu voi kärsiä. Tilintarkastajan vapaaehtoinen valinta saattaa kuitenkin olla hyödyllistä vaikka vapaaehtoisesti suoritettavasta tilintarkastuksesta aiheutuu kustannuksia. Vapaaehtoinen tilintarkastus voi parantaa informaation laatua ja lisätä sijoittajien, muiden sidosryhmien ja johdon luottamusta yrityksen tuottamaan taloudellista informaatiota kohtaan. Kuitenkin, jos yrityksen tai yhteisön toiminta on kovin yksinkertaista, kannattaa tällöin miettiä tilintarkastuksen tarvetta, jos sitä lain puitteissa ei ole pakko suorittaa.

Meidän pk- valtaiselle yrityssektorille ISA- standardit ovat monessa tapauksissa liian järeä menetelmä, minkä vuoksi tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostoa pitäisi vakavasti harkita lähitulevaisuudessa. Ratkaisu tähän voisi olla jonkin näköinen kevennytty tarkastusmalli, joka antaisi riittävän varmuuden kaikille sidosryhmille. Tilintarkastajien maailmanlaajuinen kattojärjestö IFAC ei ole lämmennyt ehdotukselle erillisistä

pienyrittysten tilintarkastuksiin tarkoitetuista kevennetyistä ISA- standardeista vaan korostaa maalaisjärjen käyttöä. Kaikki standardit eivät ole relevantteja kaikissa tilanteissa. Tämä antaisi tilaa myös tilintarkastajan omalle harkinnalle. EU:n mukaan kaikkia sidosryhmätahoja tullaan konsultoimaan ennen kuin ISA- standardien hyväksynnästä tullaan tekemään ehdotusta, joten ISA- standardien velvoittavuudesta tullaan varmasti käymään keskustelua myös tulevina vuosina.

Vuonna 2010 tehtävissä tilintarkastuksissa tulisi johdon antaa tilintarkastajalle johdon vahvistuskirje. Johdon kirjeessä on syytä ilmoittaa myös tietoja sellaisista asioista, joiden oikeellisuuden varmentaminen on hankalaa. Johdon vahvistuskirje perustuu ISA- standardi 580, jota Suomessa pitää noudattaa hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Vuosi 2010 on ensimmäinen vuosi jolloin ISA 580- standardia sovelletaan, joten vielä on liian aikaista arvioida sen vaikutuksia.

5 TUTKIMUKSEN EMPIIRINEN OSUUS

5.1 Empiirisen tutkimusaineiston taustaa

Tilintarkastuslainsäädännön uudistamisen yhtenä lähtökohtana on ollut EU:n tilintarkastussäännösten uudistaminen vuonna 2006. (Korkeamäki, 2008, 10). Tilintarkastajan raportointi on muuttunut paljon viimeisen 20 vuoden aikana. Viimeisin merkittävä muutos liittyy uuden 1.7.2007 voimaan astuneeseen tilintarkastuslain muuttuneisiin säännöksiin ja samanaikaisesti implementoituun KHT-yhdistyksen julkaisemaan ISA 700 – standardiin perustuvaan malliin. Mallia on käytännössä sovellettu vasta vuosien 2008 tilinpäätöksiin, joten kuluvan vuoden kevät oli vasta kolmas, jolloin tilintarkastuksia tehtiin uuden lain mukaan. Mallissa erityisesti laatijoiden velvollisuuksia ja tilintarkastajien vastuuosiota on pidetty liian pitkinä suhteessa itse lausuntokappaleeseen. Tämä on kuitenkin kansainvälisesti hyväksytty malli, joten tarkoituksena on nimenomaisesti halu parantaa tilintarkastuksen läpinäkyvyyttä kansainvälisesti EU-alueella. Vaikka uusi tilintarkastuslaki on ollut voimassa tilintarkastuksen sisällön osalta käytännössä vasta muutaman vuoden, on julkisuudessa esiintynyt runsaasti erityisesti tilintarkastuskertomuksen lausuntokappaleeseen liittyvää keskustelua. (Tilintarkastus Revision 5/2009, 72.)

Tilintarkastajaa on totuttu pitämään omistajien edun valvojana, koska omistajat valitsevat tilintarkastajan yhtiökokouksessa ja tilintarkastaja osoittaa tilintarkastuskertomuksen omistajille. Omistajien lisäksi tilintarkastuksesta hyötyvät monet muutkin sidosryhmät, kuten esimerkiksi velkojat, viranomaiset ja tavarantoimittajat. (Alakare & ym. 2008, 17.) Tilintarkastuksen merkitys yhtiön muille sidosryhmille on korostunut. Sidosryhmät ovat yksilöitä tai ryhmiä, jotka haluavat tai tarvitsevat päätöksentekoaan varten yhtiöstä tietoja, jonka luotettavuudesta he eivät ilman tilintarkastajaa kykene varmistumaan. Sidosryhmien näkökulmasta tilintarkastaja on yhtiöstä tulevan informaation luotettavuuden varmistaja. Eri sidosryhmien tarpeet huomioon ottaen voidaan todeta, että tilintarkastuksella on yhteiskunnallinen tehtävä. (Saarikivi 2000, 55.)

5.2 Tutkimuksen toteutus

Haastattelin tutkimustani varten tilintarkastajia A, B ja C. Kaikki tilintarkastajat olivat erittäin kiinnostuneita kertomaan uusiutuneesta tilintarkastuslaista enemmän. Vapaamuotoinen teemahaastattelu on tilanteena kuin mikä tahansa luonnollinen keskustelutuokio. Haastattelu tilanteiden jäykkyyden minimointiin pyrin luomaan mahdollisimman positiivisen keskustelukulttuurin ja pyrin edesauttamaan sitä, että haastateltavat toisivat mahdollisimman rehellisesti oman mielipiteensä esille.

Teemahaastattelurunkoa käytettiin muistilistan tavoin ja haastattelutilanteessa tärkeintä oli saada vastaukset miten uusi lakiuudistus on vaikuttanut tilintarkastajan työhön tilintarkastajan näkökulmasta. Tilintarkastaja C vastasi kysymyksiin sähköpostin välityksellä ja tilintarkastajia A ja B olin haastattelemassa heidän työpaikoillaan. Tilintarkastajien A ja B haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Tutkimuksen empiirisen osuuden reliabiliteetti ja validiteetti ovat hyviä, sillä aineistona on käytetty kokeneiden tilintarkastajien haastatteluita. Kaksi heistä edusti Big Four tilintarkastustoimistoja KPMG:tä ja Pricewaterhouse Coopersia ja kolmas Moore Stephens Rewinet ketjua.

5.2.1 Aineiston kuvaus ja tulkinta

Tässä luvussa kuvataan tutkimusta varten tehdyn haastattelun avulla uuden tilintarkastuslain mukanaan tuomia muutoksia tilintarkastajan raportointiin, maallikkotilintarkastuksen, pienten yritysten tilintarkastusvelvollisuuden poistumiseen ja tilintarkastusalaan kansainvälistäviin ISA-standardeihin. Tutkimusaineistosta pyrin muodostamaan kokonaiskuvan käsittelemästäni aiheesta. Luonnollisesti aineisto on raportoitu silmällä pitäen tutkimukselle asetettuja tavoitteita ja tutkimuskysymyksiä. Aineiston raportoinnin osalta tehtyjä valintoja ja päätöksiä siitä, mitkä aineistosta nostetaan yksityiskohtaiseen tarkasteluun, ohjasivat sekä käytännön syyt että teoreettiset perusteet. Tavoitteena oli lähtökohtien luominen aineistoon tilintarkastajan raportoinnin kehittämisalueiden sekä muiden keskeisten lainkohtien tarkastelulle. Paikoin varsinkin pitkienkin sitaattien tarkoituksena on antaa tilaa haastateltavan puheelle. Näin lukijalla on tutkijan johtopäätösten lisäksi mahdollisuus tehdä myös omia tulkintoja aineistosta.

5.2.2 Tilintarkastajan raportoinnin muutokset

Tilintarkastajat A, B ja C kertovat, että pääsääntöisesti kertomuksessa tilintarkastaja ei enää lausu tilinpäätöksen vahvistamisesta, vastuuvapauden myöntämisestä hallitukselle ja toimitusjohtajalle eikä voitonjaosta. Osakeyhtiön yhtiökokous voi siis lain mukaan ohjeistaa tilintarkastajaa siitä, että vakimuotoiseen tilintarkastuskertomukseen on otettava esimerkiksi lausunto vastuuvapaudesta. Keskuskaupakamarin pääsihteeri Pasi Horsmanheimo toteaa että tilintarkastajien kannalta voi syntyä pattitilanne ja pahimmissa tapauksissa tilintarkastajat voivat joutua jopa painostuksen kohteeksi, kun heiltä edellytetään tietynlaista lausuntoa tilintarkastuskertomukseen. Joskus tilintarkastaja voi joutua joustamaan. (Tilisanomat 3/2009, 23.)

Tilintarkastaja B lausuu vastuuvapauden myöntämisestä seuraavaa:

Varsinkin yhtiökokouksissa toi vastuuvapauden myöntö on aiheuttanu hämmennystä. Oon ollu sellasissa yhtiökokouksissa, joissa sitten kun tullaan siihen vastuuvapaus kohtaa niin alettu ihmetteleen, että mitäs nyt tehdään. Kuka nyt yhtiökokouksissa ehdottaa vastuuvapautta ja monesti on luettu ihan vanhoista papereistakin että tilintarkastajan ehdotus vastuuvapauden myöntämiseks ja sitten joku vaan huutanu, että ei tilintarkastaja enää lausu vastuuvapaudesta.

C:n mukaan kertomuksessa annetaan lausunto vain kahdesta seikasta: tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen oikeista ja riittävästä tiedoista ja siitä, että toimintakertomus on yhdenmukainen tilinpäätöksen kanssa.

Tilintarkastaja C lisää vielä, että useissa tapauksissa yhteisön ei tarvitse laatia toimintakertomusta, jolloin lausunto käsittää ainoastaan edellä mainituista ensimmäisen kohdan. Tilintarkastaja C: n mukaan kertomuksen rakenteessa on tapahtunut muutoksi. Nykyisin kertomus osoitetaan yhtiökokoukselle, kun ennen se osoitettiin osakkeen omistajille. Hallituksen ja toimitusjohtajan vastuu tuodaan aikaisempaa korostetummin esille, kun aikaisemmin todettiin vain, että hallitus ja toimitusjohtaja ovat laatineet tilinpäätöksen. Kertomuksen osat on erotettu toisistaan selkeillä alaotsikoilla, joka

vakiomuotoisessa kertomuksessa menee niin, että ensin lausutaan hallituksen ja toimitusjohtajan vastuusta, sitten tilintarkastajan velvollisuuksista ja viimeisenä on lausunto kohta.

Tilintarkastaja C:n mukaan poikkeavissa tapauksissa, eli mukautetussa kertomuksessa, alaotsikkojen määrä voisi olla seuraavanlainen:

- Ensin hallituksen ja toimitusjohtajan vastuu;
- Tilintarkastajan velvollisuudet;
- Ehdollisen lausunnon perustelut, kielteisen lausunnon perustelut tai perustelut lausunnon antamatta jättämiselle.

Tilintarkastuslain 15 §:n mukaan tilintarkastajan lausunto on vakiomuotoinen, ehdollinen tai kielteinen. Lisäksi 15 §:ssä todetaan, jos tilintarkastaja ei voi antaa lausuntoa on tästä ilmoitettava tilintarkastuskertomuksessa. Tilintarkastuskertomuksessa on annettava tarpeelliset lisätiedot ja myös huomautuksesta vastuuvollista kohtaan säädetään tilintarkastuslain 15 §:ssä.

Tilintarkastaja C toteaa, että tilintarkastajan on tehtävä huomautus kertomukseen, jos vastuuvollinen on syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhtiötä tai säätiötä kohtaan. Lisäksi huomautus on tehtävä, jos vastuuvollinen on rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia, yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä.

Revisioneuvos Ossi A. Saarinen huomauttaa, että KHT- yhdistyksen julkaisemilla tilintarkastuskertomusmalleilla ei ole lain voimaa, ja ne on kirjoitettu lähinnä listayhtiöiden tarpeiden perusteella. Saarisen mukaan nyt ollaan tilanteessa, jossa muoto on ennen asiaa. Jos tilintarkastajalla ei ole mitään huomautettavaa, ovat asiat hyvin. Antaako kuitenkin mahdollinen huomautus riittävästi tietoa riviosakkaalle? Nykylain mukaisissa tilintarkastuskertomuksissa on kolmisenkymmentä riviä tekstiä, mutta varsinainen asia muutamalla rivillä. (Tilisanomat 3/2009, 24.)

Tilintarkastaja C jatkaa vielä, että vaikka tilintarkastaja ei enää anna erillistä vastuuvapautta koskevaa lausuntoa, joutuu tilintarkastaja kuitenkin aina ottamaan tähän asiaan kantaa pohtiessaan, onko tarvetta huomautukselle vai ei. Myös lausunto tilikauden voitonjaosta kuuluu tähän samaan kategoriaan eli tilintarkastajan on annettava huomautus kertomuksessa, jos voitonjakoesitys ei ole lainmukainen.

Tilintarkastaja C sanoo tilintarkastuskertomuksesta vielä, että tasaisin väliajoin herää keskustelu siitä, että tilintarkastuskertomuksissa pitäisi sanoa jotakin enemmän. Lähtökohtaisesti kaiken olennaisen informaation tulee kuitenkin olla itse tilinpäätöksessä ja toimintakertomuksessa, eikä tilintarkastajan tällöin tule tehdä muuta, kun antaa niistä lausunto. Tilintarkastaja C jatkaa, että totuuden nimessä on todettava, että nykyinen tilintarkastuskertomusmalli ei yleisön silmissä ole varmaankaan kovin myyvä ja joku saattaa löytää siitä jopa merkkejä tilintarkastajan vastuun pakoilusta. Vanhaan kertomukseen verrattuna kertomus piteni ja lausuttavien asioiden määrä väheni. Kun kuitenkin tilintarkastusta koskevat vaatimukset EU:ssa jatkuvasti yhdenmukaistuvat, on luonnollista, että myös tilintarkastuskertomukset yhdenmukaistuvat.

Tilinpäätösmerkinnän osalta tarkastaja C kertoo, että uudessa tilintarkastuslaissa ei tältä osin enää viitata hyvään kirjanpitolapaan ja tilinpäätösmerkintä lausutaan että: suoritetusta tilintarkastuksesta on tänään annettu kertomus ja päiväys ja allekirjoitus. Tilintarkastaja C jatkaa vielä, että tilintarkastaja kertoo merkinnällä, että tilintarkastus on suoritettu, tarkastuksen kohteena on ollut merkinnällä varustettu tilinpäätös ja toimintakertomus ja että tilintarkastuskertomus on annettu.

Tilintarkastajat A, B ja C ovat kaikki samaa mieltä, että pöytäkirjan osalta uusi laki ei tuonut suuria muutoksia. Tilintarkastaja A kuitenkin sanoo, että pöytäkirjassa viitataan nyt uuden tilintarkastuslain ao. pykälään (16 §), kun vanhassa laissa vastaava pykälä oli 20 §. Aiheesta tilintarkastaja C jatkaa vielä että tilintarkastuspöytäkirjan käyttö saattaa joissakin tapauksissa vähentyä vanhaan lakiin verrattuna, koska nykyään tilintarkastuskertomuksessa tulee antaa perustelut ehdolliselle, kielteiselle tai lausunnon antamatta jättämiselle.

Aikaisemmin tilintarkastuskertomus saattoi olla tältä osin suppeampi ja mukautetun lausunnon perusteluja kirjoitettiin tilintarkastuspöytäkirjaan.

Tilintarkastajat A B ja C toteavat ettei muistion käyttöön ole tullut mitään lain tuomia muutoksia. Tilintarkastaja B sanoo kuitenkin käyttävänsä muistiota jokaisen tarkastuksen yhteydessä ja jatkaa vielä, että varsinkin perheyrityksimaailmassa muistion käyttö pidetään erittäin positiivisena, koska sen avulla on helppo selventää tilintarkastuskertomusta.

Tilintarkastajan työpapereista tilintarkastaja C kertoo, että yleisesti vaatimustaso itse tilintarkastuksen ja sen dokumentoinnin eli tilintarkastajan työpapereiden osalta on jatkuvasti kasvanut ja jatkaa, että kansainväliset tilintarkastusstandardit (ISA) eivät sinänsä ole vielä lainsäädännöllisellä tasolla EU:ssa voimassa, mutta niitä käytännössä vastaavat KHT-yhdistyksen antamat suositukset. Tilintarkastuslakia koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että tilintarkastusstandardien noudattamista arvioidaan osana hyvää tilintarkastustapaa siihen saakka, kunnes kyseinen tilintarkastusstandardi on hyväksytty EU:ssa sovellettavaksi. Tilintarkastaja C: n mielestä kansainvälisten standardien myötä isommissa toimeksiannoissa yhdeksi olennaiseksi työpaperiksi on noussut tarkastuskohteelta pyydetty johdon vahvistuskirje (ISA 580).

Tilintarkastaja A toteaa vakiomuotoisesta tilintarkastuskertomuksesta, että ehkä vastaanottajan on vaikeampi ymmärtää sitä nykypäivänä ja että se on tekstinä muuttunut. Tarkastaja A:n mukaan teksti on pidentynyt huomattavasti vuosien varrella ja kannanotot ovat jääneet kertomuksesta pois. Tilintarkastaja A toteaa:

Se ei niinku vastaanottajaa tavoita niin selkeesti. Tää on muuttanu tilintarkastajan kanssakäymistä varsinkin perheyrityksen kanssa, siitä näkökulmasta, että entistä enemmän joutuu panostamaan tähänkin osuuteen, että tavallaan suomentaa sen kertomuksen, että mitä nyt on tarkotettu, että kun se on tässä muodossa niin se tarkoittaa, että kaikki asiat on ok ja sitten tulee joku erillinen huomautus niin silloin selventää sitä asiaa, että minkä takia tämä asia on nostettu esille.

Tilintarkastaja A sanoo, että hänellä itsellään on ollut aikaisemmin käytäntönä tuoda erinäisistä asioista aikaisemmin muistutuksen, nykyisen huomautuksen tilintarkastuskertomukseen. Tilintarkastaja A sanoo, että varsinkin perheyriyksissä on oman pääoman ympärillä ja lähipiiriasioiden ympärillä erilaiset riskit, jotka vaikuttavat jatkuvuuteen ja tietyllä tavalla uusi kertomusmalli nostaa sitä kynnystä tuoda näitä asioita esille. Tarkastaja A kuitenkin toteaa osakeyhtiölain muuttuneen sen verran, että siellä ei ole oikeuskäytäntöasioita siitä mitä sanoa kertomuksessa. Tilintarkastaja A toteaa vielä lopuksi, että, kun ajattelee muutosta tilintarkastajan näkökulmasta niin se on ollut hyvä, mutta kertomuksen muoto ei ole vielä saavuttanut vastaanottajaa.

5.2.3 Lakiuudistuksen hyödyllisyys ja vaikutukset tilintarkastustyöhön

Tilintarkastaja C kertoo että tilintarkastuskertomuksen osalta nykyinen laki ja tästä johdettu tilintarkastuskertomusmalli ovat aikaisempaa systemaattisemmat, esim. vakiomuotoinen, ehdollinen, kielteinen lausunto tai lausunnon antamatta jättäminen. Myös vastuuvollisia koskeva osio on nykyään laissa jämäkempi ja se menee ”Tilintarkastajan on huomautettava”... kun aikaisemmin se meni: ”Tilintarkastajan tulee esittää siitä muistutus”.

Vakiomuotoinen lausunto ja myös tilintarkastuskertomus kokonaisuudessaan vastaa entistä paremmin kansainvälistä käytäntöä, mikä on hyvä asia. Tilintarkastajat B ja C toteavat, että siitä on myös Vala on antanut oman tulkintansa, että kansalliset vapaaehtoiset lausumat näistä vastuuvapauksista voidaan antaa, jos asiakas tai tarkastettava yksikkö sitä pyytää. Tilintarkastaja C lausuu kuitenkin vielä mielipiteensä tästä:

Mielestäni valitettava asia on Valan: n kannanotto 1/2009, mikä mahdollistaa ns. kansallisten lausumien sisällyttämisen tilintarkastuskertomukseen. Eli hyvän tilintarkastustavan vähimmäisvaatimuksiin eivät lähtökohtaisesti enää kuulu tilintarkastajan tilintarkastuskertomuksen lausumat tilinpäätöksen vahvistamisesta, vastuuvapauden myöntämisestä tai hallituksen esityksestä varojenjaoksi. Tämä ei Valan mukaan ole esteenä sille, että tilintarkastaja sopii tarkastuskohteen kanssa, että hän lausuu näistä seikoista. Taho jonka kanssa tilintarkastaja voi sopia asiasta on hallitus, tarkastusvaliokunta, yhtiökokous tai yksimieliset osakkeenomistajat.

Valan mukaan nämä lausunnot on erotettava selkeästi niistä lausunnoista, jotka lain ja standardin mukaan ovat pakollisia.

Tilintarkastajan C: n mukaan keskeiset heikkoudet kannanotossa ovat seuraavia: Hallitus eli tarkastuksen kohde voi osaltaan pyytää mitä lausutaan, tämä sopii huonosti yhteen nykyään jopa ylikorostuneen tilintarkastajan riippumattomuusvaateen kanssa. Kansalliset lausumat antavat väärää mielikuvaa siitä, että kun ne lausutaan, ikään kuin olisi tarkastettu enemmän, vaikka tarkastusta ohjaa täsmälleen sama lainsäädäntö, joka aiheuttaa turhaa eroa kansainväliseen käytäntöön. Tilintarkastaja C toteaa vielä, että kansallisia lausumia sisältämättömässä kertomuksessa esim. vastuuvapauden myöntämistä vastaa se, että asiasta ei lausuta mitään. Jos taas vastuuvapautta ei voida myöntää, tulee tilintarkastajan joka tapauksessa antaa kertomuksessaan huomautus.

Tilinpäätösmerkinnän osalta tilintarkastaja C toteaa vain, että lakimuutos oli onnistunut ja on hyvä asia, että tilinpäätösmerkintään ei enää tarvitse yrittää sovitella mitään arvioita tilinpäätöksestä, vaan lausunto ja muu tieto annetaan kokonaisuudessaan tilintarkastuskertomuksessa.

Tilintarkastaja A: n mielestä raportointiin liittyvä lainsäädäntö ei ole muuttanut tilintarkastajan työtä millään muulla tavalla kuin lisääntyneinä standardeina ja suosituksina, joiden seurauksena raportoinnin vaatimus on kasvanut ja ajatellen esimerkiksi dokumentointia. Lisäksi yhtiölainsäädäntö ja sen muutokset, tarkoittaen nimenomaan osakeyhtiölakia on lisännyt kuitenkin työmäärää. Tilintarkastaja A haluaa kuitenkin vielä painottaa, että:

Kaiken kaikkiaan mä pidän tätä luontaisena kehityksenä, en sen tyyppisenä et vois sanoa, että työ on vaikeutunut vaan enemmänkin on otettu sellaisia seikkoja huomioon, jotka olis pitäny ottaa jo huomioon vuosia sitten. Tilintarkastaja näkökulmasta kun näitä asioita katsoo, niin ala on tullut entistä systemaattisemmaksi ja ammattimaisemmaksi.

Tarkastaja A viittaa vielä maallikkotilintarkastajiin ja sanoo, että alan taso on kasvanut myös maallikkotilintarkastajista luopumisen seurauksena.

Tilintarkastaja B on taas sitä mieltä, että tilintarkastajan näkökulmasta lakimuutos ei tuonut mitään hyötyjä tilintarkastajalle, koska työn sisältö ei ole muuttunut, ainoastaan raportointi on muuttunut. Tilintarkastaja B jatkaa aiheesta vielä:

Se, että me ei enää oteta kantaa siihen vastuuvapauskysymykseen, niin se ei tarkoita sitä etteikö meidän niitä asioita pitäisi tarkastaa. Se vaan muuttuu niin, että jos me ei nähdä mitään moitittavaa niin meidän ei tarvitse siitä erikseen mitään sanoa. Ei se vaikuta muuta kun muutama rivi kirjottaa kertomukseen niin se on ihan se ja sama, koska jos me havaitaan jotain moittimista niissä asioissa niin edelleenkin meidän täytyy raportoida niin kun ennenkin.

Tilintarkastaja B toteaa, että läheskään kaikki asiakkaat eivät ole olleet tyytyväisiä uuteen kertomukseen vaan haluaisivat, että edelleenkin lausuttaisiin esimerkiksi vastuuvapaudesta. Tarkastaja harmittelee sitä, että lisävaivaa on tuottanut se, että on jouduttu asiakkaalle selvittämään miksi vastuuvapaudesta ei enää lausuta. Tilintarkastaja B jatkaa vielä, että julkisuudessakin on ollut varsin ärhökkääkin keskustelua siitä, että vastuuvapaudesta ei enää lausuta, mutta osa kyllä ymmärtää hyvin, että se on osa kansainvälistä käytäntöä ja siihen suuntaan ollaan menossa. Loppuun tarkastaja sanoo vielä, että yhtiökokous on edelleenkin se missä negatiiviset tapaukset pitää sitten käsitellä ja sellaiset tapaukset missä lakia on rikottu. Työn sisältö ei siis ole muuttunut, raportointi kylläkin.

5.2.4 Maallikkotilintarkastuksesta luopumisen vaikutuksia

Tilintarkastaja A toimii tällä hetkellä tilintarkastajana perheyrityksissä ja pienemmissä yrityksissä. A näkee maallikkotilintarkastuksesta luopumisen erittäin positiivisena, koska hän edellyttää erittäin korkeaa moraalialia ja ammattitaitoa tilintarkastusasioissa. A toteaa että:

Tää ei henkilöidy kenenkään millään erityisellä tavalla, enemmänkin yleinen ilmiö. Esimerkiksi se, että teen aika paljon konkurssipesien erityistarkastuksia ja näen

maallikkotilintarkastuksessa monia sellaisia asioita joihin olisi voitu puuttua jo aikasemmassa vaiheessa, kun yritys on harrastanut liiketoimintaa.

A jatkaa vielä, että:

Työn jälki, onneksi poikkeuksiakin on, mut työn jälki on usein sellaista, että on joutunut tarkastamaan aika syvältäkin asioita, että on tullut verotuksessa sen tyyppisiä yllätyksiä mitkä meidän rutiineilla tulisivat luontaisesti esille. On siunattu paljon sellaisia asioita, jotka onneksi eivät ole tulleet esille esimerkiksi verotarkastuksessa.

Tilintarkastaja B on myös siitä mieltä, että on ehdottaman hyvä asia, että maallikkotilintarkastus poistuu ja ilmaisee voimakkaasti sen, että tilintarkastus on ammattilaisen hommaa. B:n mielestä maallikkotilintarkastajissa on ollut fiksujakin tyyppisiä, jotka ymmärtävät liiketaloudesta, mutta eivät välttämättä tilintarkastuksesta, mikä on B:n mielestä oma maailmansa. Maallikon tekemään tilintarkastukseen ei siis vielääkään luoteta.

B: n mielestä hyvä vaikutus näkyy myös siinä, että maallikon tilalle on tullut KHT-tarkastaja, jonka kanssa on helpompi myös puhua tilintarkastukseen liittyvistä asioista, koska ymmärrys ja ammattitaito ovat paljon korkeammat.

Tilintarkastaja A ottaa kantaa myös maallikkotilintarkastuksen hinnoitteluun. Hänen mielestään maallikoiden poistuminen tilintarkastuskentältä auttaa tilintarkastuksen hinnoittelua tulevaisuudessa.

Ja tässä näin on kyllä yksi asia joka on kieltämättä kyllä tunnistettava niin kyllä maallikoiden liikkuminen tilintarkastajien kentällä kyllä vääristää tätä tilintarkastuksen hinnoittelua nimenomaan perheyrytysten kohdalla. On vaikea perustella ammattitaitoisen työn laskuttamista jos esimerkiksi maallikko on tehnyt murto-osalla sen saman työn.

Tilintarkastuksen kustannukset eroavat huomattavasti tilintarkastajan taustasta riippuen. Maallikkotilintarkastajien kustannukset ovat pienemmät kuin hyväksytyjen tilintarkastajien käytöstä aiheutuvat kustannukset. (LTT- Tutkimus 2006, 45.)

Tilintarkastajan A:n mielestä on selvää, että maallikkotilintarkastaja on halvempi vaihtoehto:

Jos miettii ihan tätä hintakysymystä niin onhan se selvää, että maallikko tilintarkastaja on halvempi. Se on niinku pakko tunnustaa. Sit niinku se hyöty siitä, että tulee esille asioita, jotka on mahdollisesti tehty väärin tai väärällä tavalla. Sit tulee myös tää näkökulma, että tilintarkastaja on yhteyshenkilö, joka pystyy ennakkoon antamaan sitä oikeaa tietoa erinäisistä asioista ja pohtimaan niitä eri vaihtoehtoja niin en usko, että ainakaan kaikki maallikot ovat tähän asiaan pystyneet.

Tilintarkastaja B ei näe eroa siinä onko tarkastuksen tehnyt maallikkotilintarkastaja vai onko tarkastusta tehty ollenkaan. Sen sijaan B toteaa sen, että suuri ero on sillä onko ammattitilintarkastaja vai ei tilintarkastajaa ollenkaan. Tilintarkastaja B huomioi myös sen puolen, että ammattitilintarkastajan tuleminen maallikon tilalle ehkäisee myös veronkiertoyrityksiä, kun tiedetään, että joku käy läpi papereita ja tarkastaa. Tilintarkastaja B: n mielestä maallikkotilintarkastajien olemassaolo on varmasti heikentänyt talousraportoinnin tasoa huomattavasti.

Tilintarkastuksen kustannukset nousevat eniten sellaisten asiakkaiden osalta, jotka ovat tähän saakka valinneet halvimman ratkaisun, eli maallikkotilintarkastuksen. Nämä yritykset joutuvat jatkossa valitsemaan lakisääteiseen tilintarkastukseen hyväksytyyn tilintarkastajan, jonka palkkio on maallikkotilintarkastajaa korkeampi. Näille asiakkaille usein kuitenkin tärkeämpää ovat tilintarkastajan antamat neuvot. Mikäli he eivät jatkossa saa riittävästi neuvoja tilintarkastajalta, heidän on ostettava neuvontapalvelut erikseen, mikä on taas useissa tapauksissa huomattavasti kalliimpaa kuin pelkkä tilintarkastuspalvelu. Tilintarkastuksen kustannukset nousisivat eniten niiden asiakkaiden osalta, jotka tarvitsevat tilintarkastajaa vain neuvojen vuoksi tai jotka eivät koe tarvitsevansa tilintarkastajaa ollenkaan. (Tilintarkastus Revision 4/2004, 62.)

Tilintarkastus on usein kustannustehokkain tapa varmentaa taloudellisten resurssien allokaatiossa tarvittava informaatio. Sen sijaan että kaikki sidosryhmät varmentaisivat itse yhtiön tuottaman informaation, riittää että asiaan erikoistunut tilintarkastaja varmentaa sen. (Tilintarkastus Revision 4/2004, 55.)

Tilintarkastaja A: n henkilökohtainen näkemys tähän on, että vaikka toimiala ammattimaistuu ja työskentelytavat muuttuvat, niin kyllä tarkastajien määrä riittää. Tilintarkastaja A sanoo, että hänen apunaan on aloittelevia tilintarkastajia ja vähän kokeneempia tilintarkastajia ja hän itse on enemmänkin isompien suuntaviivojen katsoja, kun maallikko taas yleensä tekee kaiken alusta loppuun. Kun tarkastajia on enemmän, niin pystytään tarkastamaan paljon enemmän.

Tilintarkastaja B toteaa, että ihan pienemmät yhteisöt on vapautettu kokonaan tilintarkastusvelvollisuudesta, koska aikaisemminhan kaikki piti tarkastaa. Se on tavallaan vähentänyt tätä tarkastusta. Tilintarkastaja B jatkaa vielä, että hänen mielestään tarkastajien määrä riittää nimenomaan tällä hetkellä, koska KHT- tarkastajien määrä on kasvussa, vaikka vastaavasti HTM- tarkastajien määrä on hieman laskenut niin se on kuitenkin hyvässä balanssissa tällä hetkellä. Tulevaisuudesta tilintarkastaja B sen sijaan toteaa:

HTM puolella on paljon porukkaa tulossa eläköitymisikään. 5-10 vuoden kuluttua saattaa olla jo toinen kysymys että riittääkö tilintarkastajia. Jos näitä tilintarkastuksen rajoja tästä nykyisestä muutetaan, siitähän on ollu keskustelua jossain Ruotsissahan meinattiin nostaa aika korkeelle, mutta ne jäi loppujen lopuksi aika alhaalle. Jos niitä nostetaan niin siinä on nimittäin ongelma, että jos ne pysyy näin alhaalla kun ne Suomessa on, että näinkin pienet firmat pitää tarkastaa mikä tietysti on ihan hyvä asia. Kyllä tietenkin hyvä kysymys on että kun HTM-tilintarkastajat aika kovaa vauhtia eläköityyn ja tietenkin suuri osa ja tietenkin myös suuria ikäluokkia, myös KHT- tilintarkastajissa niinkun nyt mä tiedän, tälläisiä 1950-55 syntyneitä jotka jää tässä lähivuosina eläkkeelle, niin kyllä tärkeätä on pitää huolta alan huokuttelevuudesta ja siitä että alalle tulemisen kynnystä niinkun

madalletaan tai siis madalletaan erilaisilla keinoilla, että kyllä siinä ihan oikee huoli on ja kyllä se pitää varmistaa että sitä porukkaa riittää.

Tilintarkastaja B on kuitenkin ehdottomasti sitä mieltä, että tarkastajan laatua ja alan vaatimustasoa ei saa missään tapauksessa madaltaa. Sen sijaan tarkastaja B:n mielestä tilintarkastajien KHT ja JHTT- tutkintojen rakennetta voitaisiin hieman muuttaa siten, että koetta ei tarvitsisi tulevaisuudessa välttämättä suorittaa yhden piinallisen viikonlopun aikana, vaan se voitaisiin järjestää pienemmissä moduuleissa vuoden aikana. Tilintarkastaja B:n mukaan tällä tavalla voitaisiin madaltaa kynnystä tulla tenttiin. Tilintarkastaja B heittää vielä ilmoille ajatuksen, jonka mukaan tentti voitaisiin järjestää myös useammin kuin kerran vuodessa, mutta korostaa silti, että missään nimessä laatua ei pidä alentaa vaan madaltaa kynnystä suorittaa tutkinto muunlaisin keinoin.

Tilintarkastajien riittävyttä arvioitaessa on otettava huomioon se, että myös tilintarkastusvelvollisuudesta vapautettavat yritykset voivat halutessaan valita tilintarkastajan. LTT: n vuonna 2006 teettämän tutkimuksen mukaan tilintarkastusvelvollisuudesta vapautuvista yrityksistä noin puolet valitsisi jatkossakin vapaaehtoisesti tilintarkastajan. Lisäksi noin viidennes yrityksistä oli vielä epävarmoja kannastaan, mutta nekin saattaisivat valita tilintarkastajan. Tilintarkastajan valitseminen vapaaehtoisesti näyttäisi kuitenkin suoraan verrannollinen siihen, käyttääkö yritys tällä hetkellä hyväksytyä tilintarkastajaa vai maallikotarkastajaa. Hyväksytyä 31 tilintarkastajaa käyttävistä 65 prosenttia valitsisi tilintarkastajan kun puolestaan maallikotilintarkastajaa käyttävistä vain 16 prosenttia valitsisi tilintarkastajan vapaaehtoisesti. (LTT- Tutkimus 2006, 61.)

5.2.5 Pienten yritysten tilintarkastuksesta luopumisen hyödyt ja haitat

Tilintarkastaja A:llä on ollut ainutlaatuinen tilaisuus seurata pienten yritysten kehitystä aina siihen vaiheeseen, että osa menee konkurssiin. Tilintarkastaja A on tehnyt näiden konkurssiin menneiden pienten yritysten erityistarkastuksia myös jälkeenpäin, joko pesänhoitajan tai konkurssi-asiamiehen toimesta ja on huomannut sen mikä on todettu jo maallikoidenkin osalta, että jos tilintarkastus olisi tehty, olisi näihin asioihin voitu puuttua ajoissa. Tilintarkastaja A kannattaakin laajaa tilintarkastuspakkoa Suomessa ja jatkaa:

Henkilökohtainen vankka mielipiteeni on tätä kautta, että pitäisi olla laaja tilintarkastuspakko Suomessa, sillä pystyy estämään tuollaiset tapaukset. Rajaaminen kokoluokan perusteella tilintarkastuspakon ulkopuolelle on hyvin pitkälle sen tyyppinen asia, että kun näkee erilaisia kuvioita, jossa on tietoisesti rakenneltu tällainen rakenne esimerkiksi kymmenen yhtiön rakenne, jotka on mennyt tuon tilintarkastuspakon alapuolelle niin siellä pystyy isojakin summia kierrättämään rahaa osin kirjanpidon ulkopuolella. Toki osin myös kirjanpidon sisällä, mutta kuitenkin toi antaa mielestäni hyvin paljon mahdollisuuksia erilaisille väärinkäytöksille, josta rahanpesu ei oo kaikista pienimpiä vaan se liittyy asiaa. Ja tää on puhtaasti mun mustavalkonen näkökulmani, että nähny paljon sellasia tapauksia, että ammattitaitoinen tilintarkastaja olis voinu noihin asioihin puuttua ajoissa ennen kun asiat olis menny liian pitkälle, mutta nimenomaan että toi antaa tilaisuuden sille harmaalle taloudelle.

Tilintarkastuskohteen monimutkaisuus voi johtaa myös vapaaehtoisen tilintarkastajan valintaan. Tilintarkastuskohdetta voidaan pitää haasteellisena, jos siinä on esimerkiksi tytäryrityksiä paljon. (Tilintarkastus Revision 1/2010, 27.)

Tilintarkastaja A kuitenkin muistuttaa vielä, että toki on olemassa myös osa yrityksistä, jolle toiminta on niin yksinkertaista, että voidaan miettiä onko tilintarkastus tarpeen. Omistajayrittäjä ei välttämättä tarvitse tilintarkastajaa toteamaan tilinpäätöksen oikeellisuutta ja luotettavuutta, koska tuntee itse yrityksensä talouden parhaiten. Tämän perusteella voidaan todeta, ettei tilintarkastajan roolilla omistajien intressin valvojana ole merkitystä pienen yrityksen kohdalla. Tilanne on tietysti toinen, mikäli yrityksellä on ulkopuolisia sijoittajia, jotka eivät osallistu yrityksen toimintaan. Johdosta erillään olevat osakkaat tarvitsevat varmuuden tilinpäätöksen oikeellisuudesta. (Tilintarkastus Revision 4/2005, 19.)

Tilintarkastajat A ja B ottavat myös esille arvonlisäveromaailman ja ns. tahattomat väärinkäytökset. B: n mukaan niissä yrityksissä joissa on tilintarkastusvelvoitteesta luovuttu, on todettu olevan huikea määrä verorästejä. Tilintarkastaja A jatkaa vielä:

Arvonlisävero maailma, varsinkin jos toimii kansainvälisessä ympäristössä niin vaikea tällä hetkellä kun ei isot yrittäjät tahdo päästä niistä kiinni ilman asiantuntijan apua niin kuinka pienet jollei oo ees vastaavia resursseja edes käytettävissä. Tän tyyppisiä tilanteita on tullut esille, mutta onneksi ollaan pystytty ajoissa puuttumaan niihin, että tietynlaisia esimerkiks veropommeja saattaa kehittyä ja ne on hyvä tutkia etukäteen kun sit tulis verotarkastuksessa esiin ongelmia, jotka tulee sitten niin kalliiks yritykselle, että sillä ei oo sitten jatkamisen mahdollisuuksia.

Näistä kahdesta edellä mainitusta näkökulmasta Tarkastaja A: n kanta on se, että hän laajentaisi tilintarkastuspakkoa kaikkiin osakeyhtiöihin ja myös henkilöyhtiöihin näillä nykyisillä rajoilla. Lopuksi tilintarkastaja A toteaa kuitenkin, että valitettavasti on käyty keskusteluja, että rajaa nostettaisiin vielä nykyistäkin korkeammaksi.

Tilintarkastajat A ja B toteavat, että heidän asiakaskunnassaan on ollut vain ihan yksittäisiä tapauksia, joissa on luovuttu tilintarkastusvelvollisuudesta mahdollisuuden tultua. Tilintarkastaja A uskoo, että hänen omat asiakkaansa ovat jo nähneet sen hyödyn mikä tulee siitä yrittäjän ja tilintarkastajan pitkäaikaisesta asiakassuhteesta. Tilintarkastajat A ja B toteavat molemmat lukeneensa tilastoja siitä, että perustettavissa yrityksissä on kuitenkin ollut suuria määriä sellaisia yhtiöitä, jotka eivät ole valinneet tilintarkastajaa ollenkaan. Tilintarkastaja B kuitenkin sanoo, että on myös niitä yhtiöitä, jotka ovat alusta saakka valinneet tilintarkastajan, koska on ollut tavoitteena kasvaa velvoittavuusrajojen yläpuolelle ja on haluttu, että on tilintarkastus alusta lähtien.

Tilintarkastajat A ja B toteavat, että suurin hyöty tilintarkastuksesta on pienyrittäjälle se, että on keskustelukumppani läpi vuoden, jonka kanssa peilata erilaisia asioita. Tilintarkastajan neuvojen tarve riippuu varmasti paljon tilitoimiston osaamisen tasosta. Joskus yrittäjä voi myös haluta varmistaa tiedon tilintarkastajalta. Kaksi mielipidettä on

kuitenkin parempi kuin yksi. Tilintarkastajalta voi saada asioihin erilaisia näkökulmia. (Tilintarkastus Revision 6/1999, 441.)

Tilintarkastaja A käyttää tilintarkastajasta nimitystä ”perhelääkäri”, jonka kanssa voi ongelmia käsitellä laajemmin. Tilintarkastaja B vähättelee itse tarkastuksen merkitystä pienyrityksissä ja toteaa:

Joo siis eihän yrittäjä siitä tarkastuksesta oo kiinnostunu, ei yrittäjää kiinnosta tilintarkastus pätkäkään. Ne haluaa vaan jutella muista asioista, mutta niin toisaalta ne pienet yrittäjä saa sen tietynlaisen keskustelun tilitoimiston kanssa, joka tekee niiden kirjanpitoa ja sehän on paljon tiiviimpi yhteistyö, koska ne tapaa kuukausittain ku ne vie niitä papereita sinne ja hakee. Tilintarkastajat ei välttämättä ihan näissä pienissä firmoissa niin kovin usein edes näy. Mä tiedän että kaikki tilintarkastajat eivät tapaa koskaan niitä pienimpiä asiakkaitaan.

Tilintarkastajat A ja B ovat myös yhtä mieltä siitä, että tilintarkastuksen ehdoton tehtävä on luottamuksen ylläpitäminen eri sidosryhmiin, kuten henkilökuntaan, rahoittajiin ja verottajaan ja tietenkin myös varmentaa se taloudellisen informaation luotettavuus ja herättää yleistä luotettavuutta yhtiötä kohtaan. Pienten yritysten sidosryhmille tilintarkastuksella ei ole yhtä suurta merkitystä kuin suurten yritysten sidosryhmille (LTT-Tutkimus 2006, 21).

A ja B ovat myös yhtä mieltä siitä, että tilintarkastaja on pienyritykselle eräänlainen ”sparraaja”, joka sitten omalla osaamisellaan antaa vinkkejä ja omia ajatuksiaan yrittäjän käyttöön. Vuosittainen korvaus on kohtuullinen, tarkastus vie puolitoista työpäivää ja se on pieni hinta työrauhasta (Tilintarkastus/Revision 2/2009, 26). Tilintarkastaja B lisää vielä tähän, että tilintarkastajalla on salassapitovelvollisuus, joten yrittäjä voi huoletta kertoa mitä vain pelkäämättä, että tieto vuotaisi johonkin muualle. Omistajayrittäjän näkökulmasta tilintarkastuksen tarve näyttäisikin riippuvan enimmäkseen siitä, minkälaista neuvontaa ja kuinka paljon yrittäjä tarvitsee (Tilintarkastus Revision 4/2004, 57).

Tilintarkastaja A ottaa esille veroasiat ja toteaa, että esimerkiksi verotarkastuksissa verotarkastaja on mennyt yritykseen ja todennut, että tilintarkastus tehty eli tätä yritystä ei tarvitse tarkastaa. Tilintarkastaja A toteaa vielä, että joskus myös verotarkastaja on pyytänyt asiakasyritykseen paikalle ja pyytänyt kertomaan oman näkemyksen yrityksen veroasioista. Lopuksi tilintarkastaja A sanoo vielä, että suuri hyöty yrittäjälle on myös tilintarkastajan asiantuntemus veroasioissa, juridisissa asioissa ja muissa sopimusasioissa ja lausuu:

Yrittäjä saattaa menettää yönensä jopa. Loppujen lopuks se saattaa olla hyvin yksinkertainen ratkasu, johon puhelinsoitolla, kasvotusten keskustelemalla löytyy heti ratkasu miten menetellään asioissa. Nää on kaikki sellasia normaalin rutiininomaisen tarkastuksen oheisia asioita, kun tulee sitä kautta esille, että tilintarkastaja tuntee sen yrityksen oikeestaan syvemmin, kun tää yrittäjä itse nimenomaan näitten lukujen valossa.

5.2.6 ISA- standardien vaikutukset tilintarkastajien työhön

Tilintarkastaja A näkee, että standardien tulon luontaiseksi kehitykseksi ja askeleeksi, joka olisi pitänyt ottaa jo vuosia sitten. A: n mielestä ISA- standardien muuttuminen velvoittaviksi ammattimaistaa alaa. Tilintarkasta B huomauttaa kuitenkin, että standardit eivät vielä ole lainsäädännöllisesti velvoittavia, mutta Suomessa katsotaan, että on hyvän tilintarkastustavan mukaista noudattaa ISA- standardeja. Molemmat tilintarkastajat A ja B näkevät standardien lisännen työmäärä lisääntyneen dokumentoinnin myötä. Tilintarkasta A sanoo, että:

On tietyllä tavalla tällaiset yhteiskunnalliset välineet arvioida tilintarkastajan työtä ja onhan se selvää, että tällaisten käyttöönotto pakollisena niin nimenomaan tuolla raportoinnin puolella ja työskentelyntapojen puolella laajentaa sitä työmäärää tilintarkastajilla, mutta en näe sitä ongelmaksi vaan nään sen positiiviseksi, että se hyöty näkyy myös itse loppukäyttäjällä elikkä yrittäjällä, vaikka perheyrityksestä puhuttaisiinkin. Myös näen sen hyödyn sitten tuolla vielä enemmän kun puhutaan suuremmista yrityksistä että tää on hyvä juttu ja nään sen luontaisena kehityksenä ja kun miettii omaa työtä niin yksittäin yrittävänä tilintarkastaja mun olis hyvin vaikee

toteuttaa tätä ajatusta, että edellytykset suuremmassa yhteisössä on huomasti suuremmat toteuttaa tän tyyppistä.

Tilintarkastaja B lisää vielä, että kilpailutilanteessa asiakkaat eivät välttämättä ole halukkaita maksamaan enempää tilintarkastuksesta ja tämä on edellyttänyt sitä, että pitää kehittää parempia ja tehokkaampi työkaluja dokumentointiin, jotta työn kustannukset pysyisivät kurissa. Kaikki asiat pitää nykyisin dokumentoida, kaikki johtopäätökset, miten olet päätenyt johonkin tai miten olet päätenyt tekemään jotain tai jättänyt tekemättä jotain. Lopuksi tarkastaja B toteaa vielä, että kun sitä hyvää suoritusta verrataan kansainvälisiin standardeihin niin työmäärä on lisääntynyt ihan selkeästi.

Tilintarkastajat A ja B ovat molemmat sitä mieltä, että ehdottomasti lisääntynyt ajankäyttö nimenomaan tarkastusevidenssin dokumentointiin on lisännyt kustannuksia. Tilintarkastaja A silti muistuttaa myös niistä hyödyistä, joita saattaa tulla esille uusien standardien mukaisessa tarkastuksessa, jossa käydään asioita riittävän syvällisesti ja laajasti läpi.

Tilintarkastaja A ei ole törmännyt siihen, että ISA- standardit olisivat aiheuttaneet ristiriitoja kansallisen lain kanssa ja lisää, että ISA- standardit sallivat kyllä terveen järjen käytön. Tilintarkastaja A toteaa vielä, että nimenomaan tämä järjenkäyttö on mahdollista siten, että voidaan soveltaa joku standardin määräys ja toteuttaa se tarkastuksessa. Eli erilaisia malleja eri tilanteisiin, mikä tukee standardien muuttumista yhdenmukaisiksi ja synnyttää sen tilanteen, ettei ristiriitoja synny.

Tilintarkastaja A näkee ISA- standardien velvoittavuuden erittäin positiivisena asiana ja toivoo, että se kehittäisi tilintarkastusalaa entistä ammattimaisempaan suuntaan tulevaisuudessa. Loppuun A lisää vielä positiiviseksi asiaksi työskentelytapojen muuttumisen yhteismitallisiksi.

6 KESKEISET TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa käsitellään vielä tutkimuksen tärkeimmät tulokset ja johtopäätökset. Luvussa myös vastataan asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää uuden tilintarkastuslain tuomia vaikutuksia tilintarkastajan raportointiin sekä muihin uuden tilintarkastuslain mukanaan tuomiin keskeisiin vaikutuksiin tilintarkastajan näkökulmasta.

Tässä tutkimuksessa oli pitkälti kysymys uuden tilintarkastuslain mukaisesta raportoinnista ja sen mahdollisista ongelmakohtista ja kehittämisestä. Pyrkimyksenäni oli tuoda esiin se, kuinka uusi tilintarkastuslaki on vaikuttanut tilintarkastajan raportointiin ja siihen miten lakiuudistus on otettu vastaan. Tilintarkastuspöytäkirjaan ja tilintarkastajan merkintään ei ole juurikaan tullut muutoksia uudessa laissa, joten niiden käsittely on jäänyt vähemmälle. Käytin tarkoituksenmukaisesti aineiston luokittelussa tutkielman teoriasta mukailtua otsikointia. Jokainen esiin noussut uudistus liittyy jollain tapaa teoriaosuudessa esitettyihin. Tilintarkastuslain muutoksien arvioinnit ovat haastateltavien tilintarkastajien omia mielipiteitä. Haastateltavat edustivat tahoja, jotka olivat hyvin perillä uudesta tilintarkastuslaista ja sen nykytilasta. Haastattelutilanteet olivat hyvin opettavaisia kokemuksia tilintarkastuksen maailmaan.

Uusi tilintarkastuslaki on tuonut paljon muutoksia tilintarkastajan raportointiin. Suurimman muutokset raportoinnin osalta on tullut tilintarkastuskertomukseen, mikä onkin tilintarkastajan tärkein raportointiväline. Yhtenä suurena muutoksena tilintarkastuskertomuksessa on, että tilintarkastaja ei enää anna erillistä vastuuvapautta koskevaa lausuntoa, mutta joutuu hän kuitenkin ottamaan kantaa tähän asiaan pohtiessaan onko huomautukselle tarvetta. Monet asiakkaat kuitenkin vielä halusivat, että vastuuvapaudesta lausuttaisiin ja lisätyötä tilintarkastajille on myös aiheuttanut se, että joudutaan selvittämään asiakkaille miksi vastuuvapaudesta ei enää lausuta tilintarkastuskertomuksessa. Vanhaan kertomukseen verrattuna kertomus piteni ja lausuttavien asioiden määrä väheni. Kertomuksessa annetaan lausunto vain kahdesta

seikasta. Tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen oikeista ja riittävästä tiedoista ja siitä, että toimintakertomus on yhdenmukainen tilinpäätöksen kanssa.

Tilintarkastusta koskevat vaatimukset EU- maissa yhdenmukaistuvat vauhdilla, joten myös tilintarkastuskertomusten yhdenmukaistuttava vastaamaan EU:n vaatimuksia. Vakioimuotoinen lausunto ja myös tilintarkastuskertomus kokonaisuudessaan vastaa entistä paremmin kansainvälistä käytäntöä, mikä on hyvä asia.

Yleisesti vaatimustaso itse tilintarkastuksen ja sen dokumentoinnin (tilintarkastajan työpaperit) osalta on kasvanut. Vaikka tilintarkastajat pitävät tilintarkastuksen kansainvälistymistä hyvänä asian, niin kuitenkin taustalla on pelko dokumentoinnin kasvamisesta. Kansainväliset tilintarkastusstandardit (ISA) eivät sinänsä ole vielä lainsäädännöllisellä tasolla EU:ssa voimassa, mutta niitä käytännössä vastaavat KHT-yhdistyksen antamat suositukset. Mielipiteet jakaa vahvasti VALA: n kannanotto 1/2009, mikä mahdollistaa ns. kansallisten lausumien sisällyttämisen tilintarkastuskertomukseen.

Uuden tilintarkastuslain mukaan hyvän tilintarkastustavan vähimmäisvaatimukseen eivät lähtökohtaisesti enää kuulu tilintarkastajan tilintarkastuskertomuksen lausumat tilinpäätöksen vahvistamisesta, vastuuvapauden myöntämisestä tai hallituksen esityksestä varojenjaoksi. Nykyisin kertomus osoitetaan yhtiökokoukselle, kun ennen se osoitettiin osakkeen omistajille, hallituksen ja toimitusjohtajan vastuu tuodaan aikaisempaa selvästi korostetummin esille, kun aikaisemmin todettiin vain, että hallitus ja toimitusjohtaja ovat laatineet tilinpäätöksen. Tämä on lukemieni artikkelien mukaan aiheuttanut närkästystä joidenkin tilintarkastajien keskuudessa. Tosin johdon vahvistuskirjeen toivotaan tulevaisuudessa selkeyttävän johdon vastuuta tilintarkastusta toimitettaessa. Lakiuudistuksen hyödyllisyydestä ja vaikutuksesta tilintarkastustyöhön tuli ilmi, että tilintarkastuskertomuksen osalta nykyinen laki ja tästä johdettu tilintarkastuskertomusmalli ovat aikaisempaa systemaattisemmat. Toisaalta taas on esitetty väitteitä, että nykyisessä kertomusmallissa muotoseikat ovat tärkeämpiä kuin itse asia. Aina tasaisin väliajoin herää keskustelu siitä, että tilintarkastuskertomuksissa pitäisi sanoa jotakin enemmän. Tutkimukseni tilintarkastajat ovat kuitenkin olleet sitä mieltä, että lähtökohtaisesti kaiken

olennaisen informaation tulee kuitenkin olla itse tilinpäätöksessä ja toimintakertomuksessa, eikä tilintarkastajan tällöin tule tehdä muuta, kun antaa niistä lausunto. Tosin tarkastajat myöntävät, että uusi kertomusmalli ei ole kovin myyvä ja sen merkitystä on jouduttu useissa tapauksissa selvittämään asiakkaalle. Tilintarkastajat ovat yhtä mieltä myös siitä, että uusi kertomusmalli ei tavoita vastaanottajaa niin selkeästi ja aikaa kuluu myös siihen, että ns. suomentaa kertomuksen asiakkaalle. Tämän takia voikin mennä muutamia vuosia ennen kuin uusi kertomalli on täysin myyty asiakkaalle. Perheyrityksiä tarkastava tilintarkastaja onkin sitä mieltä, että uusi vakiomuotoinen kertomusmalli nostaa kynnyistä tuoda tiettyjä asioita esille kertomuksessa esimerkiksi oman pääoman ja lähipiiriasioiden, jotka vaikuttavat siten toiminnan jatkuvuuteen. Kertomus voidaan jättää vakiomuotoisena, ehdollisena, kielteisenä tai joissain tapauksissa jättää kokonaan antamatta. Heikkouksista taas tulivat esille se, että yhteisön taikka säätiön hallitus voi osaltaan pyytää mitä lausutaan ja tämän katsotaan olevan hieman ristiriidassa tilintarkastajan riippumattomuus vaatimuksen kanssa. Pahimmassa tapauksessa tilintarkastajat ovat joutuneet jopa painostuksen kohteeksi.

Tutkimukseni haastatellut tilintarkastajat olivat kaikki samaa mieltä, että pöytäkirjan osalta uusi laki ei tuonut suuria muutoksia. Yksi heistä kuitenkin sanoo, että pöytäkirjassa viitataan nyt uuden tilintarkastuslain ao. pykälään (16 §), kun vanhassa laissa vastaava pykälä oli 20 §. Tilinpäätösmerkinnän osalta tilintarkastajat toteavat vain, että lakimuutos oli onnistunut ja on hyvä asia, että tilinpäätösmerkintään ei enää tarvitse yrittää sovitella mitään arvioita tilinpäätöksestä, vaan lausunto ja muu tieto annetaan kokonaisuudessaan tilintarkastuskertomuksessa. Raportointiin liittyvä lainsäädäntö ei ole kauheasti muuttanut tilintarkastajan työtä. Samat asiat pitää tarkastaa kuin ennenkin. Lisäksi yhtiölainsäädäntö ja sen muutokset, tarkoittaen nimenomaan osakeyhtiölakia ovat lisänneet hieman työmäärää. Haastatellut tilintarkastajat pitävät kuitenkin tilintarkastajan raportoinnissa tapahtuneita muutoksia luontaisena kehityksenä.

Maallikkotilintarkastuksesta luopumisessa tilintarkastajat näkevät pelkkiä hyötyjä. Tilintarkastuksen laatu kasvaa huomattavasti kun sen hoitavat alusta loppuun ammattilaiset. Tilintarkastajien mukaan olisi voitu pelastaa monta yritystä konkurssilta, jos tarkastukset

olisi tehnyt alusta asti ammattitilintarkastaja. Varsinkin verotuksessa on tullut maallikkotilintarkastajien jäljiltä paljon sotkuja, joihin olisi voitu ammattilaisten toimesta puuttua jo paljon aikaisemmin. Tutkimuksessa tuli myös ilmi, että maallikkojen poistuminen tilintarkastuskentältä auttaa tilintarkastuksen hinnoittelua tulevaisuudessa, koska aikaisemmin on ollut vaikeaa perustella ammattitaitoisen työn laskuttamista, jos esimerkiksi maallikko oli tehnyt saman työn murto-osalla ammattilaisen hinnasta. Maallikkojen poistuminen tilintarkastuskentältä voi aiheuttaa kovaa kilpailua tilintarkastusyhteisöjen välille avautuvista tilintarkastuspaikoista. Kilpailun seurauksena hinnat laskevat ja tilintarkastusyhteisöjen on tehtävä tarkastuksia yhä pienemmin kustannuksin. Tämä voi pakottaa tilintarkastusresurssien vähentämiseen tilintarkastuskohteissa ja täten huonontaa tilintarkastuksen laatua.

Tilintarkastajien riittävyteen tällä hetkellä haasteltavat totesivat, että tällä hetkellä tilanne on hyvä, koska pienet yhteisöt vapautettiin tilintarkastusvelvollisuudesta ja tarkastettavien yhteisöjen määrä täten väheni. Kysymystä tilintarkastajien riittävydestä pidetään kuitenkin tulevaisuudessa aiheellisena. Varsinkin HTM- tarkastajien määrä tulevaisuudessa huolettaa suurten ikäluokkien eläköitymisen vuoksi. Myös KHT- tarkastajien määrä tulee vähentymään ja haasteltavien mielestä onkin pidettävä huolta alan houkuttelevuudesta tulevaisuudessa. Silti tilintarkastajien laatuvaatimusten on pysyttävä vähintäänkin ennallaan. Kaiken kaikkiaan ollaan siis sitä mieltä, että lakiuudistus maallikkotilintarkastuksen poistumisesta oli hyödyllinen tilintarkastajien näkökulmasta ja tarkastajien määrä tulee riittämään, jos vain alan houkuttelevuudesta huolehditaan tarpeeksi hyvin.

Tilintarkastuksesta luopuminen on aiheuttanut pienten yritysten keskuudessa väärinkäytöksiä. Väärinkäytökset ovat olleet sekä tahallisia, että myös tahattomia. Haastattelun perusteella ilmeni, että moni konkurssi olisi voitu välttää, jos ammattimainen tilintarkastaja olisi tehnyt tarkastuksen. Haastatellut arvioivat myös, että ammattimaisesta tilintarkastuksesta luopuminen on myös lisännyt tahallisten väärinkäytösten määrää. Näiden pohjalta voidaankin pohtia tilintarkastusvelvollisuuden loppumisen hyödyllisyyttä ja ajatella mahdollisesti laajaa tilintarkastuspakkoa tulevaisuudessa. Haasteltavat toteavat, että heidän asiakaskunnastaan ei juuri kukaan ole luopunut tilintarkastuksesta, koska asiakkaat ajattelevat sen olevan pieni hinta mielenrauhasta ja he arvostavat myös sitä, että on olemassa keskustelukumppani taloudellista

asioista läpi vuoden ja luottamus eri sidosryhmiin pysyy vahvana. Tällä voidaan ajatella olevan tilintarkastajan näkökulmasta työllistävä vaikutus myös tulevaisuudessa, koska ajan myötä tilintarkastus velvollisuudesta luopuneet yhteisöt huomaavat tilintarkastuksen mukanaan tuoman hyödyn ja valitsevat tilintarkastajan uudelleen.

ISA- standardien muuttuminen hyvän tilintarkastustavan mukaan velvoittaviksi Suomessa on ammattimaistanut alaa selvästi minkä haastateltavat näkevät erittäin positiivisena asiana. Haittapuolena standardit ovat lisänneet dokumentointi vaatimuksia, mutta varsin suurissa tilintarkastusyhteisöissä kehitellään jatkuvasti parempi työkaluja dokumentointia varten. Dokumentointivaatimusten lisääntyminen saattaakin olla suurempi haitta pienille tilintarkastusyhteisöille, joilla ei ole resursseja panostaa asianmukaisiin dokumentointityökaluihin. Dokumentointi vaatimusten kasvu saattaa tietysti nostaa tilintarkastuksen kustannuksia ja kaikki asiakkaat eivät välttämättä ole halunneet tästä maksaa. Eli voidaan siis sanoa, että standardien tulon myötä työmäärä on lisääntynyt, mutta siitäkin huolimatta tilintarkastajat pitävät alan vaatimusten yhtenäistämistä hyödyllisenä. Standardit eivät myöskään ole aiheuttaa ristiriitoja kansallisen lain kanssa, koska ne antavat tilintarkastajille mahdollisuuden terveen järjen käyttöön.

Kaikkien haastateltujen tilintarkastajien mielestä lakiuudistus on ollut onnistunut tilintarkastajien näkökulmasta. Tosin tietyt lain kohdat vaativat hieman hiomista ja tulevat varmasti ainakin osittain muuttumaan, mutta suunta, mihin lakiuudistus kaikkine muutoksineen tilintarkastusta vie, on kuitenkin oikea.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aikavuori, E 2009. *Tilintarkastuslaissa tulkinanvaraisuutta*. Tilisanomat 3/2009, 22- 24.

Alakare, S. Koskinen, H. Reinikainen, M, Sedig, R. & Simola, A-M 2008. *Uusi tilintarkastuslaki säännöksistä käytäntöön*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Arens, A. A. & Loebbecke, J. K 2000. *Auditing – an integrated approach*. 8. painos. New Jersey: Prentice-Hall International, Inc.

Blumme, N 2008. *Osakeyhtiön tilintarkastus*. Talentum Media Oy: Helsinki.

Dunn, J 1996. *Audition Theory & Practice*. Second edition. Eastbourne: Prentice Hall Europe.

Fraktman, M- Vuopala, T 2008. *Tilintarkastus suoritettava kansainvälisten tilintarkastustandardien mukaisesti*. Tilintarkastus Revision 3/2008, 39- 43.

Flint, D 1988. *Philosophy and principles of auditing*. London: Macmillan Education Ltd.

Etelämaa, J 2008. *Taloyhtiön tilintarkastus*. 2. uudistettu painos. Helsinki: Kiinteistöalan Kustannus Oy.

Hirsjärvi, S, Liikanen, P- Remes, P & Sajavaara, P 1993. *Tutkimus ja sen raportointi*. Gummerrus kirjapaino OY: Jyväskylä.

Hirsjärvi & Hurme 2001. Tutkimushaastattelu. *Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S, Remes, P & Sajavaara, P 2007. *Tutki ja kirjoita*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Horsmanheimo, P. & Steiner, M.-L 2002. *Tilintarkastus. Asiakkaan opas*. Vantaa: WSOY Lakitieto.

Horsmanheimo, P- Kaisanlahti, T- Stainer, M-L 2007. *Tilintarkastuslaki- Kommentaari*. WS Bookwell OY: Helsinki.

Horsmanheimo, P- Steiner, M-L 2008. *Tilintarkastus-asiakkaan opas*. Helsinki: WS Bookwell Oy. Juva.

Immanen, A 2009. *ISA- standardien mittava uudistus päätökseen*. Tilintarkastus revision 3/2009, 51- 54.

Katz, J, Niemi, L 2009. *TILA- hyvän tilintarkastustavan tulkitsijana*. Tilintarkastus Revision 3/2009, 46- 49.

Kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmä- ja toimikuntaraportteja 12/2003, 74.

KHT-yhdistys 2005. *Tilintarkastusalan suositukset 2005*. Helsinki: KHT- Media Oy.

KHT-Yhdistys- Föreningen 2006. *Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2006*. Helsinki: KHT- Media Oy.

KHT- Yhdistys- Föreningen CGR 2008. *Hyvä tilintarkastustapa ja kansainväliset tilintarkastusstandardit*. Helsinki: KHT- Media Oy.

KHT- Yhdistys-Föreningen 2008, *Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008*. Helsinki: KHT- Media Oy.

Korkeamäki, A-M 2008, *Tilintarkastuksen perusteet*. Helsinki : WSOY Oppimateriaalit.

Koskela, M 2005. *Tilintarkastajan näkökulma pk-yrityksessä havaittuihin ongelmiin*. Tilisanomat 6/2005. 20- 23.

Koskinen, I, Alasuutari, P & Peltonen, T 2005. *Laadulliset menetelmät kauppatieteissä*. Tampere: Vastapaino.

LTT- tutkimus 2006. *Tilintarkastusvelvollisuuden uudistamisen taloudelliset vaikutukset*. Kauppa- ja teollisuusministeriö. Helsinki: Edita Publishing. KTM Rahoitetut tutkimukset 2/2006.

Länsiluoto, A, Mäki- Pirilä, J 2010. *Tilintarkastajan vapaaehtoinen valinta hyödyttää* Tilintarkastus Revision 1/2010, 26- 29.

Mähönen, J, Säiläkivi, A, Villa, S 2006. *Osakeyhtiölaki käytännössä* .Juva: WS Bookwell Oy.

Niemi, L. 2004 *Millaiset ovat Suomen tilintarkastusmarkkinat tänään – ja huomenna?* Tilintarkastus Revision 4/2004. 54- 62.

Niem,i L & Sundgren, S 2008. *Developments in auditing regulation in Finland: from a national to an international framework*. Artikkelikirjasta Auditing, Trust and Governance- Regulation in Europe. Cromwell Press, Towbridge, UK.

Papadakis, G 2003. *Closing the audit expectation gap*. Accountancy SA April. 6- 7.

- Paloniemi, J. & Terho, V 2006. *Tilintarkastajan muistilista Osakeyhtiön tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tarkastus*. Tilintarkastus Revision 6/2006, 27- 74.
- Rantalainen, A 1999. *Tilintarkastaja – tilitoimisto – asiakas; mitä lisäarvoa tilintarkastaja voi antaa asiakkaalle?* Tilintarkastus- Revision 6/1999, 437–440.
- Rehn, J 2005. *Pk- yhtiöiden tilintarkastus. Missä mennään – mitä on tulossa?* *Tilintarkastus – Revision* 4/2005. 18- 22.
- Reiniharju, J 1999. *Neuvova ja konsultoiva tilintarkastus tuo lisäarvoa asiakkaalle*. Tilintarkastus – Revision 6/1999. 441- 442.
- Riistama, V 1999. *Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö*. Porvoo: WSOY.
- Riistama, V 2000. *Tilintarkastus – perusteet*. 3. painos. Porvoo: WSOY.
- Riistama, V 2007. *Tilintarkastajan Raportointi*, Tilintarkastus Revision 1/2007, 8-12.
- Saarikivi, M-L 2000. *Osakeyhtiön tilintarkastajan riippumattomuus*. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto Oy.
- Saarinen, O 2007. *Tilintarkastustuote uudistuu – niin myös tilintarkastajat ja – ympäristö*. Tilintarkastus Revision, 6/ 2007, 4 - 5.
- Sarja, M 1999. *Tilintarkastajan riippumattomuus*. Helsinki: Edita.
- Sviili, T 2006. *Tilintarkastuskertomus on yrityksen ja tilintarkastajan välinen asia*. Tilintarkastus Revision 5/2009, 16- 19.
- Sviili, T 2009. *Pyörteitä raportoinnin rintamalla*. Tilintarkastus Revision 2/2009, 6- 9.
- Sviili, T 2009. *Katse tilintarkastajajärjestelmän tulevaisuuteen*. Tilintarkastus Revision 5/2009, 44- 47.
- Tilintarkastuslautakunta. 2001. *Raportti tilintarkastajien riittävydestä ja muista tilintarkastusalan tulevaisuuden näkymistä*.
- Tuokko, T 2007. *Tilintarkastuslaki muuttuu*. Tilisanomat 2/2007, 34 - 37.
- Vainio, K 2010. *Laaduntarkastuksen satoa*. Tilintarkastus Revision 4/2010. 56- 57.
- Virkilä, T 2009. *Tilintarkastuskertomuksen sisällössä tapahtunut merkittäviä muutoksia*. Tilintarkastus Revision 5/2009, 72- 77.
- Virtanen, A 2003. *Luottamus, uskottavuus ja vastuu. Hyvä tilintarkastustapa ja tilintarkastajien hiljainen tieto*. Tilintarkastus Revision 2/2003, 29- 32.

Waris, P 2008. *Milloin ja millainen tilintarkastaja on valittava?* Tilisanomat 2/2008, 63 - 65.

Virallislähteet

Hallituksen Esitys 194/2006

Tilitarkastuslaki 13.4.2007/459

Valtion Tilintarkastuslautakunta kannanotto N:O 1/2009

Valtion Tilintarkastuslautakunta kannanotto N:O 2/2009

Henkilölähteet

Tilintarkastaja A:n haastattelu

Tilintarkastaja B:n haastattelu

Tilintarkastaja C:n haastattelu

Verkkolähteet

Uusi tilintarkastuslaki. <<http://www.tem.fi/index.phtml?s=1946>> Haettu 01.11. 2010

Hyvä tilintarkastustapa.. Viitattu 10.3.2010

<http://www.deloitte.com/view/fi_FI/fi/palvelut/tilintarkastus-ja-neuvontapalvelut/article/112d3000a210e110VgnVCM100000ba42f00aRCRD.htm> Haettu 10.3.2010

KHT- Yhdistys- Föreningen CGR 2008. *Hyvä tilintarkastustapa ja kansainväliset tilintarkastusstandardit.* <http://www.khtyhdistys.fi/toimintaymparisto/hyva-tilintarkastustapa-ja-kansainvaliset-tilintarkastusstandardit>. Haettu 16.11.2010

KHT-yhdistyksen vuosikertomus. *Vuosikertomus 2008-2009* <http://www.khtyhdistys.fi/kht-yhdistys/vuosikertomukset/2008-2009>. Haettu 16.10.2010.

Uuden tilintarkastuslain vaikutuksia. <http://www.angelma-makela.fi/index.php?section=14>. Haettu 8.11.2010

HTM- tilintarkastajat ry. Valvonta. [http://www.htm.fi/valvonta/tilintarkastajien_valvonta.](http://www.htm.fi/valvonta/tilintarkastajien_valvonta)

Haettu 09.11.2010

LIITTEET

Haastattelurunko

Maallikkotarkastus

1. Miten näet maallikkotilintarkastuksista luopumisen ja millainen vaikutus sillä on ollut tarkastukselle?
2. Miten näet sen onko maallikkotilintarkastuksesta luopuminen tuonut säästöjä pienille toimijoille?
3. Riittääkö tilintarkastajien määrä nyt kun tarkastettavaa on enemmän?

Raportoinnin muutokset

4. Kuinka lakiuudistus on vaikuttanut tilintarkastajan raportointiin?
5. Onko lakiuudistus ollut raportoinnin osalta hyödyllinen, mitä puutteita siinä on ilmennyt ja millainen vaikutus sillä on ollut työtehtäviisi?

Pienet yritykset

6. Miten mielestänne pienten yritysten tarkastamisesta luopuminen on vaikuttanut mahdollisiin väärinkäytöksiin?
7. Kuinka paljon teidän kokemuksenne mukaan pienet yritykset ovat luopuneet tilintarkastusvelvoitteestaan?
8. Mitä hyötyjä pienelle yritykselle on tilintarkastuksesta?

Isa-standardit

9. Miten ISA standardien muuttuminen velvoittaviksi on vaikuttanut tilintarkastajien työvälineisiin, työmenetelmiin ja vastuuseen?
10. Ovatko ISA standardit lisänneet tarkastuksen kustannuksia?
11. Ovatko ISA standardit aiheuttaneet ristiriitoja kansallisen lain kanssa?
12. ISA standardien velvoittavuus tulevaisuudessa?

Seuraavassa esimerkki yrityksen uuden lain mukaisesta tilintarkastuskertomuksesta:

Tilintarkastuskertomus

X Oy:n yhtiökokoukselle

Olemme tarkastaneet X Oy:n kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen ja hallinnon tilikaudelta 1.1.2009- 31.12.2009. Tilinpäätös sisältää tuloslaskelman, taseen, rahoituslaskelman ja liitetiedot.

Hallituksen vastuu

Hallitus vastaa tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimisesta ja siitä, että ne antavat oikeat ja riittävät tiedot Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimista koskevien säännösten ja määräysten mukaisesti. Hallitus vastaa myös kirjanpidon ja varainhoidon valvonnan asianmukaisesta järjestämisestä.

Tilintarkastajan velvollisuudet

Tilintarkastajan tulee suorittaa tilintarkastus Suomessa noudatettavan hyvän tilintarkastustavan mukaisesti ja sen perusteella antaa lausunto tilinpäätöksestä ja toimintakertomuksesta. Hyvä tilintarkastustapa edellyttää ammattieettisten periaatteiden noudattamista ja tilintarkastuksen suunnittelua ja suorittamista siten, että saadaan kohtuullinen varmuus siitä, että tilinpäätöksessä tai toimintakertomuksessa ei ole olennaisia virheellisyyksiä ja että hallituksen jäsenet ovat toimineet yhdistyslain mukaisesti. Tilintarkastustoimenpiteillä tulisi varmistua tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen lukujen ja muiden tietojen oikeellisuudesta. Toimenpiteiden valinta perustuu tilintarkastajan harkintaan ja arvioihin riskeistä, että tilinpäätöksessä on väärinkäytöksestä tai virheestä johtuva olennainen virheellisyys. Tarvittavia tarkastustoimenpiteitä suunniteltaessa arvioidaan myös tilinpäätöksen laadintaan ja esittämiseen liittyvää sisäistä valvontaa. Lisäksi arvioidaan tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen yleistä esittämistapaa,

tilinpäätöksen laatimisperiaatteita sekä johdon tilinpäätöksen laadinnassa soveltamia arvioita.

Tilintarkastus on suoritettu Suomessa noudatettavan hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Käsitäkseni mukaan olen suorittanut tarpeellisen määrän tarkoitukseen soveltuvia tarkastustoimenpiteitä lausuntoani varten.

Lausunto

Lausuntonamme esitämme, että tilinpäätös ja toimintakertomus antavat Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimista koskevien säännösten ja määräysten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhdistyksen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ovat ristiriidattomia.

Tampere 15.tammikuuta 2009

Allekirjoitus

KHT